

VOOR bezitters van een Chevrolet-Truck is de bedrijfszuinigheid van dit voertuig als 't ware spreekwoordelijk geworden; gevolg van de bijzondere matigheid van den 6-cylinder kopkleppenmotor en de door en door soliede constructie, die duurzaamheid waarborgt en waardoor de onderhoudskosten zich beperken tot een strikt minimum.

CHEVROLET TRUCKS

GENERAL MOTORS PRODUCT

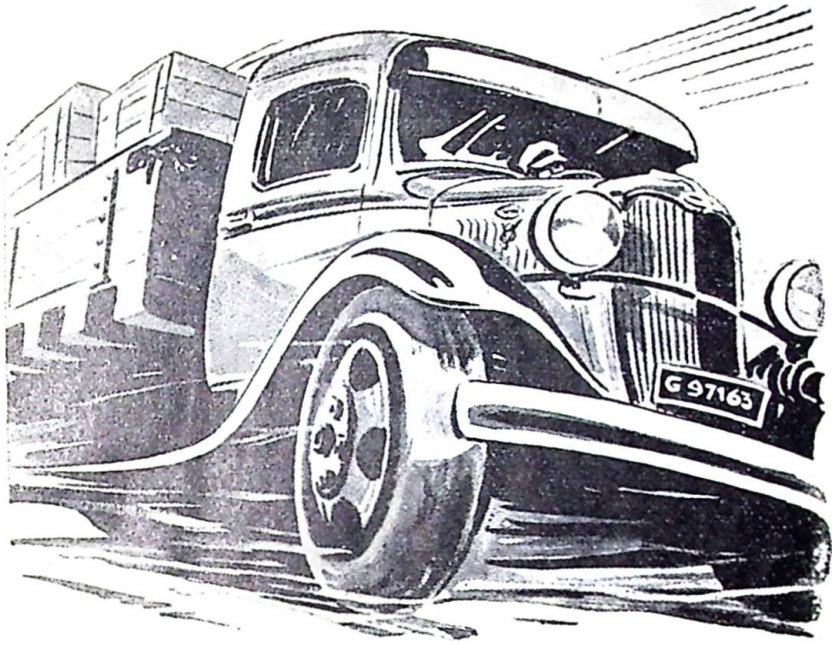
HOTEL „WELGELEGEN” - EDE

JOH. VAN DEN BERG,
TEL. 46 - STATIONSSTRAAT 64-66

IN DE ONMIDDELLIJKE
NABIJHEID DER KAZER-
NE'S EN STATION S.S.

„Het Hotel is belangrijk uitgebreid en gemoderniseerd. Centrale verwarming en vaste washtafels met stroomend warm en koud water op alle kamers.”

Gereserveerd voor
N.V. Hazemeyer's Fabriek
van Signaalapparaten.

DE FORD TRUCK BIEDT U MEER

- door zijn **KRACHTIGEN, BETROUWBAREN MOTOR**: 80 rem pk, 8 cylinders in V-vorm, enorme trekkracht, snelle acceleratie.
- door zijn **BEDRIJFSZUINIGHEID**: volmaakt verbrandingssysteem, juiste verdeling van het gasmengsel over de cylinders.
- door zijn **WELDOORDACHTE CONSTRUCTIE** o.a. geheel vrijdragende achteras.
- door zijn **VOLLEDIGE UITRUSTING**: 32" × 6" H.D. achterbanden, reservewiel compleet met band, snelheids-reguleur, verchromde voorbumper, schutbord met volledig instrumentenbord, koelwaterthermometer, „paravant" motorkap en voorspatschermen.
- door zijn **ONGEËVENAARDE FORD SERVICE**: onderdeelen overal verkrijgbaar tegen lage prijzen, uitstekend ingerichte dealers-werkplaatsen met speciaal Ford gereedschap en vakkundig personeel.

Ford Trucks leverbaar met wielbases van 3.35 M., 4 M. en 4.70 M.

NEDERLANDSCH PRODUCT.

N.V. Nederlandsche Ford Automobiel Fabriek - A'dam.

Naast de alom bekende z.o. Genever
 thans een nieuw type
 (extra droog)

HULSTOKAMP

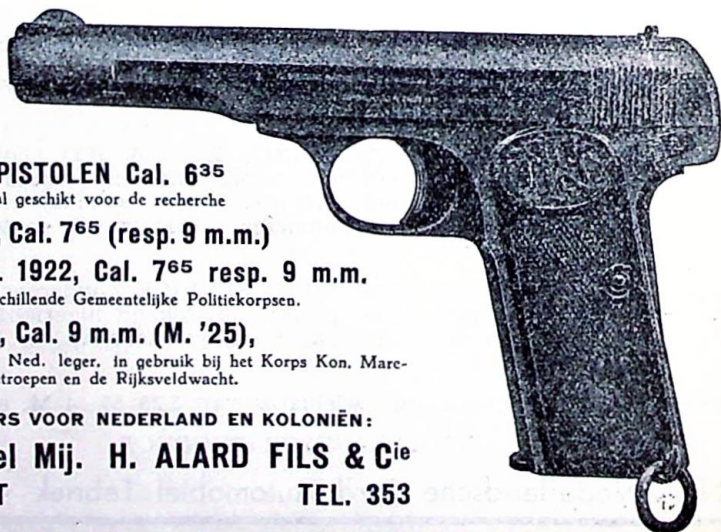

ZWART MERK

probeer t U eens!

BROWNING-PISTOLEN

CAL. 6³⁵ - 7⁶⁵ - 9 m.m.

BROWNING-PISTOLEN Cal. 6³⁵

(zakmodel), speciaal geschikt voor de recherche

MODEL 1910, Cal. 7⁶⁵ (resp. 9 m.m.)

alsmede **MODEL 1922, Cal. 7⁶⁵ resp. 9 m.m.**

in gebruik bij verschillende Gemeentelijke Politiekorpsen.

MODEL 1922, Cal. 9 m.m. (M. '25),

ingevoerd bij het Ned. leger, in gebruik bij het Korps Kon. Mare-
 chaussee, de Politietroepen en de Rijksveldwacht.

IMPORTEURS VOOR NEDERLAND EN KOLONIËN:

N.V. Handel Mij. H. ALARD FILS & Cie
MAASTRICHT **TEL. 353**

A. B. BOFORS

EN

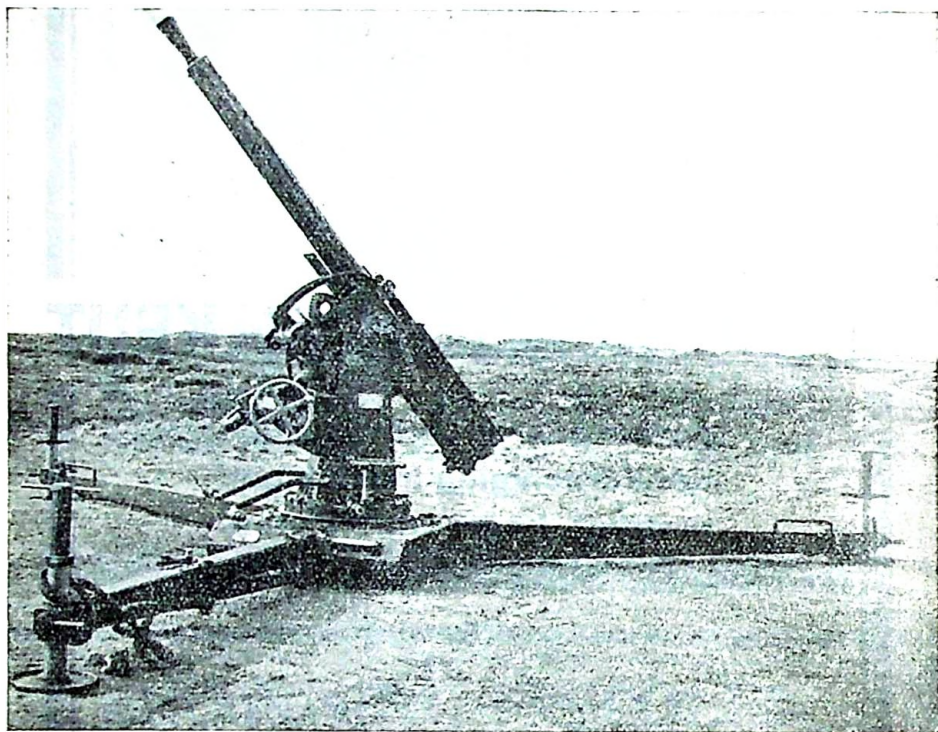
A. B. BOFORS' NOBELKRUT

**geven gaarne aan de leden
der Vereeniging inlichtingen
omtrent hare fabrikaten.**

VERTEGENWOORDIGERS:

PARKSTRAAT 14, DEN HAAG.

VICKERS-ARMSTRONGS LTD
40 mm MOBIEL AUTOMATISCH
LUCHTDOELGESCHUT

N.V. NEDERLANDSCH-ENGELSCH
TECHNISCHE HANDEL MIJ.
KORTE VOORHOUT No. 12 - DEN HAAG

Bijeenkomst van 8 November 1935 te 's-Gravenhage.

Voorzitter: Z. Excellentie Luitenant Generaal b. d. C. A. Prins

De Voorzitter.

Mijne Heeren! Het is mij een voorrecht, U aan den aanvang van ons nieuwe werkjaar hier te mogen begroeten en daarbij de hoop uit te spreken, dat dit voor de Vereeniging een goed en nuttig jaar moge zijn. De zeer groote opkomst van hedenavond is daarvoor een gunstig voor-teeken. In het bijzonder moge ik nog welkom heeten onzen oud-ondervoorzitter, den luitenant-generaal b.d. H. A. F. G. van Ermel Scherer, dien wij hedenavond het genoeg hebben, in ons midden te zien.

Wanneer ik spreek van een goed jaar, dan bedoel ik daarmede ook: goed uit een financieel oogpunt. Het Bestuur doet wat het kan, om met onze bescheiden geldmiddelen den leden zooveel te geven als maar eenigszins mogelijk is. Als onze correspondenten — sommige niet te na gesproken — de ledenwerving eens met meer activiteit ter hand namen, zou in dezen reeds veel bereikt worden.

Behalve de voordracht van hedenavond staan op ons werkplan de volgende onderwerpen:

1. De huidige taak van het K.N.I.L., in het bijzonder voor wat betreft de verdediging van onze Aziatische gebieds-deelen tegen aanslagen van buiten. Spreker: Majoor van den Generalen Staf K.N.I.L. A. Struyvenberg. Deze voordracht wordt in December te Breda gehouden.

2. In hoeverre is materieele verbetering van onze strijdkrachten te land noodzakelijk en wat is de urgentie der

verschillende verbeteringen? Spreker: Kapitein van den Generalen Staf A. H. Nijhoff. Deze voordracht wordt einde Februari te 's-Gravenhage gehouden.

3. Hoe moet de luchtverdediging van den grond af ten behoeve van onze mobiele strijdkrachten geschieden en welk materieel, naar soort en hoeveelheid, is daarvoor noodig? Spreker: Majoor der Luchtdoelartillerie A. J. Maas. Deze voordracht wordt einde Maart te 's-Gravenhage gehouden.

4. Kruiser en (of) vliegtuig bij onze maritieme defensie van Nederlandsch-Indië. Omtrent den spreker en het tijdstip der voordracht kan ik U thans nog geen mededeelingen doen. Deze voordracht zal te 's-Gravenhage gehouden worden.¹⁾

Ons Bestuur vermeent hiermede een actueel en afwisselend werkplan aan de leden aan te bieden en hoopt, dat zulks de instemming der leden mag verwerven.

Ook zal in dit werkjaar wederom een Wetenschappelijk Jaarbericht verschijnen en wel het 25ste Jaarbericht. Het Bestuur heeft gemeend hiervan op bescheiden voet een jubileum-uitgave te moeten maken en heeft verschillende autoriteiten aangezocht, hun beeltenis vergezeld van een waardeerend woord, voor deze uitgave beschikbaar te willen stellen.

Ik maak van deze gelegenheid tevens gebruik om den Redacteur en de Heeren medewerkers aan het in Mei verschenen Jaarbericht ons aller dank en waardeering te betuigen voor het wederom door hen verrichte uitstekende werk. (Applaus).

Voorts moet ik U tot ons leedwezen mededeelen, dat de Majoor van den Generalen Staf K.N.I.L. W. Schilling wegens vertrek naar Nederlandsch-Indië uit ons bestuur is getreden. Wij verliezen in dezen hoofdofficier een uit-

¹⁾ Nader is vastgesteld, dat deze voordracht in Januari te 's-Gravenhage zal gehouden worden, door den Kolonel van den Generalen Staf J. J. van Santen.

nemend bestuurslid, wiens altijd heldere en bezadigde adviezen en wiens prettige omgang door ons zeer noode gemist zullen worden. Terwijl wij hem dank zeggen voor het vele, dat hij voor onze Vereeniging deed, spreken wij de hoop uit, dat het hem in Insulinde wel moge gaan.

Tenslotte verzoek ik U in de pauze tot de bestuursverkiezing te willen overgaan. Zooals op het convocatie-biljet vermeld staat, moeten vier bestuursleden gekozen worden, n.l. drie voor de aftredende bestuursleden Kolonel van den Generalen Staf Jhr. J. Th. Alting von Geusau, Kapitein ter Zee J. Th. Furstner en Kapitein van den Generalen Staf A. Q. H. Dyxhoorn, welke heeren verkiesbaar zijn, terwijl ter vervanging van den Majoor van den Generalen Staf W. Schilling een nieuw bestuurslid moet gekozen worden.

Mag ik den Eerste Luitenant der Genie Holle en den Eerste Luitenant der Wielrijders de Chateau uitnoodigen om den Secretaris-Penningmeester bij de stemopneming behulpzaam te willen zijn? ¹⁾

Ik wil mijn inleidend woord niet besluiten zonder een eeresaluut gebracht te hebben aan den wakkeren Commandant en de wakkere bemanning van Hr. Ms. Onderzeeboot K XVIII wegens de schitterende prestatie met hun wereldreis volbracht. Zij toonden weer eens wat personeel en materieel van onze Koninklijke Nederlandsche Marine vermogen en het is voor ons kleine landje ongetwijfeld van groote beteekenis, dat onze nationale driekleur van rood-wit-blauw wederom op zoo eervolle wijze, op die verre zeeën gewapperd heeft. (Applaus).

Ik geef thans het woord aan den spreker van hedenavond, den Kapitein van den Generalen Staf J. J. C. P. Wilson, Leeraar aan de Hoogere Krijgsschool, voor het houden zijner voordracht.

¹⁾ Na de stemming bleek, dat de aftredende bestuursleden herkozen waren, terwijl als vierde bestuurslid gekozen werd de Majoor van den Generalen Staf van het K.N.I.L. R. Bakkers. Alle heeren namen hunne benoeming aan.

**BESCHOUWINGEN OVER HET WEZEN DER
TERRITORIALE VERDEDIGING EN OVER
DE ROL, DIE HANDELINGEN UIT DEN
KLEINEN OORLOG DAARBIJ KUNNEN
SPELEN, TOEGELICHT DOOR VOOR-
BEELDEN UIT DE KRIJGSGESCHIEDENIS.**

Kapitein v. d. Generalen Staf J. J. C. P. Wilson.

Mijnheer de Voorzitter, Mijne Heeren!

Territoriale verdediging! Het is wel een onderwerp, waarover de militaire litteratuur slechts schaarsche gegevens biedt. Voor zoover mij bekend, is er zelfs — behoudens het hoofdstuk over „den kleinen oorlog” in de vermaarde „Hoogebloom en Pop” — in ons land nimmer over dit onderwerp geschreven.

Zulks moet zonder meer een ongewenschte lacune in de Nederlandsche militaire litteratuur worden geacht. De beteekenis toch van een goed gevoerde territoriale verdediging (T.V.) kan van zoodanigen aard zijn, dat het officierskorps met haar grondbeginselen deugdelijk bekend moet zijn.

Toen het Bestuur onzer Vereeniging mij dan ook verzocht een onderwerp ter bespreking te noemen, heb ik niet gearzeld hiervoor de T.V. te kiezen. Ik moge dit Bestuur thans wel mijn beleefden dank betuigen voor de gelegenheid, die het mij schenkt, om dit onderwerp in te leiden.

Het begrip Territoriale Verdediging.

Letterlijk zou men hieronder moeten verstaan: de verdediging van het grondgebied. Deze ruime interpretatie brengt dus eigenlijk onze geheele landsverdediging en zeer zeker de verdediging der Vg. Holland onder dit begrip.

Het behoeft geen betoog, dat het onderwerp hier hedenavond in meer beperkten zin zal worden beschouwd.

Ik zou de volgende omschrijving willen bezigen:

Onder T.V. in engeren zin moet worden verstaan de militaire actie met tweede- en derderangstroepen op nevenoperatiegebieden met het doel aldaar een zoo groot mogelijk deel van het eigen land voor een vijandelijke bezetting te behoeden.

Ik ben mij bewust, dat deze omschrijving ruimte toelaat, zoodat er verschil van meening zal kunnen bestaan over de vraag, of een bepaalde operatie op het gebied der T.V. is gelegen of niet. Maar wat doet dit er eigenlijk toe!

Straks hoop ik U door eenige korte, teekenende episodes uit de krijgsgeschiedenis nader uiteen te zetten, welke gevallen n.m.m. tot de T.V. behooren. Ik hoop, dat U dus voorloopig mijn definitie zult willen aanvaarden.

De eerste vraag, die zich voordoet, is, of het voeren van de T.V., dus het inzetten van troepen op nevenoperatietooneelen, niet in strijd is met het strategische grondbeginsel, dat krachtenconcentratie op het beslissende punt voorschrijft. M.a.w. moet niet elk bataljon en elke batterij op dat punt beschikbaar zijn om rechtstreeks mede te werken in den slag, die 's lands lot zal bepalen? Is de T.V. dus niet in strijd met v. Moltke's uitspraak: „Wie alles wil dekken, dekt niets?”

Het antwoord op deze vragen vindt men vanzelf, als het vraagstuk van de practische zijde wordt bezien. Zou men dus in Ned.-Oost-Indië alle krachten op Java moeten concentreeren zonder een man op de andere eilanden achter te laten? Zou men in Nederland, als het Veldleger ergens buiten de Vesting Holland opereert en b.v. 4 provinciën door zijn aanwezigheid rechtstreeks beveiligt, de andere 7 provinciën willen overlaten aan de willekeur van zelfs zeer zwakke vijandelijke troepenafdeelingen? Zou men de bewoners van deze provinciën zonder meer willen overgeven aan de moreele kwelling van een be-

zetting? Moeten alle materieele, personeele en financieele hulpbronnen dezer gebieden zonder slag of stoot voor de oorlogvoering worden afgeschreven?

Mijnheer de Voorzitter, wanneer men de eischen van den personeel-, materieel- en geldverslindenden modernen oorlog in beschouwing neemt en iets van de krijgsgeschiedenis weet, zal men niet aarzelen om deze vragen zeer beslist met „Neen” te beantwoorden. Tegenover von Moltke's slagzin kan men een anderen stellen, n.l.: „Wat men niet beschermt, is men kwijt!”

Men dient goed te begrijpen, dat indien de tegenstander een deel van ons gebied bezet, wij *alle* hulpbronnen van dat bezette terrein zullen moeten missen. Zoo zal de recruiteering van nieuwe troepen in dat geval nog slechts uit de rest van ons land kunnen geschieden. Stellen wij eens, dat in het bedoelde gedeelte 40 % van onze bevolking woont, dan wordt de personeelsreserve na de bezetting dus met 40 % verminderd. Houden wij den vijand uit dat gebied met troepen ter sterkte van b.v. 10 % van de totale mankracht onzer legersterkte, dan is dat geen oneconomisch, doch integendeel een zeer economisch gebruik van deze 10 %, ook al ontbreken deze dan op het hoofdoperatietooneel.

Wanneer deze troepen bovendien de economische en industriele ontruiming van het aan hun zorgen toevertrouwde gebied weten te beschermen, waardoor voorraden levensmiddelen en grondstoffen, alsmede vee kunnen worden overgebracht en fabrieksinrichtingen kunnen worden verplaatst, dan zijn zij hun gewicht in goud waard.

In dit licht bezien, is het duidelijk, dat het nimmer mogelijk zal zijn om alle krachten op het hoofdoperatietooneel in te zetten; steeds zullen er objecten zijn, voor welke bescherming strijdkrachten zullen moeten worden aangewezen, die derhalve op het hoofdoperatietooneel zullen ontbreken.

Zoo zal — om de zaak scherp te stellen — het in ons

land steeds noodig zijn om troepen af te zonderen als veiligheidsbezetting van stellingen en liniën en voor bepaalde gebieden, die om eenigerlei reden voor de voortzetting van den oorlog van belang zijn.

De verdediging van laatstgenoemde gebieden, de T.V., draagt een zeer bijzonder karakter. Zij omvat het met minimale krachten behouden van een zoo groot mogelijk gedeelte van den vaderlandschen bodem.

„Met minimale krachten”, want elk bataljon, dat niet strikt noodzakelijk is, behoort bij het Veldleger.

Het voeren van een T.V. kan de volgende voordeelen brengen:

a. Behoud van een zoo groot mogelijk deel van het grondgebied met alle hulpbronnen, waardoor zooveel mogelijk kan worden voorkomen, dat de tegenstander met zwakke krachten, zooals vliegende colonnes, de hulpbronnen dezer landsdeelen ten eigen bate aanwendt, de bevolking terroriseert, hulpbronnen vernielt, belangrijke centra tijdelijk bezet of vernielingen aanbrengt op strategisch-belangrijke punten van ons territoir.

b. Men bespaart de bevolking een vijandelijke bezetting.

c. Een goed gevoerde T.V. dwingt den vijand tot het inzetten van troepen, die op het hoofdoperatietooneel zullen ontbreken, omdat hij het Terr. Gebied zal moeten observeeren, daar het als uitvalspoort kan worden gebezigd.

Het laatste voordeel sprak duidelijk in 1672—1674. Onze troepen verdedigden toen de Vesting Holland, maar voerden bovendien een actieve T.V. in Friesland en Groningen. Belangrijke troepen van de vijandelijke bondgenooten werden hier dan ook gebonden, te meer, omdat de actieve Nederlandsche legerleiding door troepentransporten over de Zuiderzee naar en van Friesland de krachtenverdeling op hoofd- en nevenoperatietooneel voortdurend wijzigde. De Groningsche en Friesche liniën waren derhalve niet alleen defensielijnen, doch konden elk oogenblik uitvals-

poorten worden. Inderdaad zijn uit die liniën ook verschillende offensieve operatiën uitgevoerd. Ik moge daarvoor verwijzen naar „De verdediging van Friesland in 1672—1673” van de hand van Gep. Luit.-Generaal W. E. van Dam van Isselt.

Voor elk oorlogsgeval zal in het desbetreffende operatieplan (concentratieplan) moeten worden bepaald, in welk landsdeel de operatieve hoofdmacht zal worden samengehouden. Het zal daarnaast moeten aangeven, hoeveel en welke troepen zullen worden gereserveerd voor de verdediging van de landsgedeelten buiten het rechtstreeks door het Veldleger of door stellingbezettingen gedekte gebied.

Elk dezer troepenmachten, bestemd voor territoriale verdediging, zal — ik herhaal — zoo zwak mogelijk moeten zijn. De sterkte is afhankelijk van de meer of minder bedreigde ligging van het betrekkelijke gebied en van de beteekenis, die er aan moet worden gehecht. Rijke landbouw- en veeteeltgebieden, industriecentra, belangrijke dichtbevolkte streken, zal men in geen geval zonder meer willen blootstellen aan een vijandelijke bezetting of aan strooptochten van vijandelijke troepen.

Het in vreedstijd bepalen van deze sterkte is wel één der moeilijkste vraagstukken, waarvoor de legerleiding wordt gesteld, omdat zij steeds staat tusschen de 2 gevaren: te zwak op het hoofdoperatietooneel of te zwak in de nevengebieden.

Hierbij bedenke men, dat in de verste verte geen beeld kan worden gevormd van het verloop van den strijd in de gebieden, waar men een T.V. zal willen voeren. Alles hangt hier af van 's vijands optreden. Is dit actief, dan zal men berouw kunnen hebben, dat men niet van huis uit iets sterkere troepen in het territoriale gebied heeft ingezet; treedt de vijand er niet op, dan is de verzwakking van het hoofdoperatietooneel te betreuren.

Nu kan het eerste naar mijne meening ernstiger gevolgen hebben dan het tweede geval.

Blijkt n.l., dat in een territoriaal gebied een teveel aan

troepen is, dan is het — vooral in een klein land — een kwestie van uren, om de T.V. ten behoeve van het hoofdoperatietooneel te verzwakken en kan de ongewenschte toestand dus snel worden hersteld.

Is de troepensterkte daarentegen van meet af aan te zwak, dan is de kans groot, dat 's vijands eerste actie al zal leiden tot terreinverlies met alle daaraan verbonden bezwaren van moreelen, politieken, militairen en economischen aard. Deze bezwaren mogen vooral niet worden onderschat: het in handen van den vijand vallen van één of meer provinciën kan een belangrijken invloed uitoefenen op de geestesgesteldheid van een volk en speciaal op het moreel van de uit die provinciën afkomstige troepen. Het is zelfs geenszins ondenkbaar, dat politieke invloeden zullen gaan werken om tot herovering van het verloren gegane gebied te komen. Deze herovering evenwel kost veel tijd en kan alleen geschieden ten koste van de sterkte op het hoofdoperatietooneel.

Om bovenvermelde redenen vermeen ik, dat het een juist beleid is, om van meet af aan zoodanige troepensterkten in de territoriale gebieden in te zetten, dat redelijkerwijze op een aanvankelijk succes bij een vijandelijken inval kan worden gerekend.

De ervaring leert, dat een tegenstander met de daarvoor beschikbare — meestentijds bescheiden — krachten, veelal plaatselijk optreedt. Stuit een dergelijke poging op een goed-georganiseerde T.V. van voldoende sterkte, die in staat is om een plaatselijk succes te bewerkstelligen, dan wordt de lust tot het doen van invallen beduidend verminderd en is de kans geenszins uitgesloten, dat de tegenstander zich voorloopig zal wachten voor een herhaling der poging.

Op dergelijke nevenoperatie-terreinen is de eerste klap dikwijls wel tien gulden waard; is zij gegeven, dan is het moment er, om de T.V. te verzwakken en eenheden naar het hoofdoperatietooneel aan te trekken.

U begripte mij intusschen goed. Wanneer ik spreek over sterkere en zwakkere troepen voor de T. V. denk ik in

gevechtssterkten, die het best in bataljons infanterie kunnen worden uitgedrukt.

Ik wilde slechts betoogen, dat vooral dient gewaarschuwd te worden tegen het inzetten van te zwakke troepen. Enkele bataljons méér kunnen bij de T. V. een beslissende rol in het eerste tijdperk spelen; met 2 of 3 treinen kunnen zij te allen tijde in enkele uren naar elders worden vervoerd.

Soms kan de hier beschreven toestand op zeer eenvoudige wijze zonder verzwakking der operatieve hoofdmacht worden verkregen, door b.v. deelen der algemeene reserve in den aanvang in een territoriaal gebied te legeren, met de bedoeling om hen — indien noodig — tijdelijk ter beschikking van den Territorialen Bevelhebber te stellen. De aard van den strijd in dit gebied geeft vrijwel zekerheid, dat deze troepen desgewenscht zeer spoedig, óók uit een in gang zijnde actie, kunnen worden losgemaakt.

Bij de verdediging der Boekowina in 1914 is dit opmerkelijke wijze tot uiting gekomen.

Uit het vorenstaande volgt, dat de totale troepensterkte in een territoriaal gebied geen constante grootheid is. Afhankelijk van den toestand in het gebied zelve en van dien in de andere territoriale gebieden en bij de operatieve hoofdmacht, zal de verdeling der strijdkrachten over het hoofdoperatietooneel en over de territoriale gebieden aanhoudend veranderen. Dit spel van de juiste verdeling der beschikbare krachten wordt gespeeld door den Opperbevelhebber; hij alleen kan het geheele gecompliceerde beeld overzien en dus nagaan, waar versterking noodig is en waar een tijdelijke verzwakking kan worden aanvaard.

De Leiding der T.V.

Ik kom hiermede vanzelf op een ander belangrijk punt van dit onderwerp, n.l. de eischen, die aan den Territorialen Bevelhebber (T.B.) moeten worden gesteld.

Uit het vorenstaande valt af te leiden, dat het kenmerk van de territoriale troepenmacht haar zwakte is. De T.B.

komt dan ook voor een opdracht te staan, die voor den niet uiterst-deskundigen bevelhebber onuitvoerbaar zou kunnen lijken. De schematicus, die aan de hand van tactische voorschriften en van de daarin vermelde gevechtsbreedten een T.V. zou willen voeren, zou tot ontnuchterende conclusies komen, omdat de troepensterkte nu eenmaal ten aanzien van de oppervlakte van het te verdedigen gebied in een wanverhouding staat.

De T.B. moet daarom iemand van zoodanige strategische en tactische capaciteiten zijn, dat hij zich van zijn voorschriften kan los maken, m.a.w. deze autoriteit moet worden gekozen uit de kundigste officieren van het leger.

Hij zal voorts gesneden moeten zijn uit het hout der ras-optimisten, die het „nihil impossibil” in hun vaandel voeren, die voor niets staan en met vertrouwen een schijnbaar onmogelijke en dikwijls ondankbare taak aanvaarden.

Wilt U een klassieke figuur van dit type? Mag ik U dan het beeld van den Generaal von Lettow-Vorbeck voor den geest roepen, den man, die gedurende ruim 4 jaar in Duitsch-Oost-Afrika met zijn zwakke troepenmacht een schitterende T.V. voerde tegen een veelvoudige overmacht, een man, die nimmer bij de pakken neerzat, doch die met onbegrensde energie alle moeilijkheden overwon en de griezeligste tactische problemen wist op te lossen of te ontgaan.

Ik wil U in dit verband verwijzen naar een figuur, die ik na de pauze hoop te belichten, de fiere verdediger van de Boekowina in 1914, Luit.-Kolonel Fischer van het O. H. Leger.

Bovenal zal de Territoriale Bevelhebber zich bewust moeten zijn van zijn verheven opdracht: Het in eigen handen houden van een zoo groot mogelijk deel van den vaderlandschen bodem. Feitelijk is deze opdracht de mooiste, die men als militair kan ontvangen, omdat zij de rechtstreeksche bescherming in haar vollen omvang van een deel der landgenooten en van het grondgebied betreft.

Het behoeft geen betoog, dat, hoe beter een T.B. het betrokken gebied en zijn bevolking kent en waardeert, hoe

meer hij de idëele zijde van zijn opdracht zal weten op prijs te stellen.

Voor Territoriale Commando's behooren daarom vóór alles te worden aangewezen officieren, die uit de streek afkomstig zijn of daarin vele jaren in garnizoen zijn geweest.

Maar bovendien zal de T.B. moeten beschikken over een volledige kennis van het aan zijn zorgen toevertrouwde landsgedeelte, voor wat betreft de economische en industriële beteekenis van verschillende gebiedsdeelen; den waterstaatkundigen toestand; de verkeersnetten te water en te land; de punten daarin, die zich voor vernieling leenen; de lijnen en punten, die voor het bieden van weerstand in het bijzonder geschikt zijn; den geest der bevolking, enz.

Het is dus uitstekend gezien, dat de T.B.'s in ons leger reeds in vreedstijd zijn aangewezen en dat zij worden gekozen uit de gepensioneerde opperofficieren, wier aandacht in vreedstijd dus geheel op de te vervullen oorlogstaak zal zijn gericht.

Ik moge U in dit verband wijzen op den arbeid, dien onze T.B.'s in vreedstijd reeds ten behoeve der luchtbescherming verrichten.

De oorlogstaak omvat — behalve de militaire verdediging te water en te land — ook de bescherming der bevolking tegen luchtaanvallen, de handhaving van orde en rust, dus van het militaire gezag en de veiligstelling van een eventueele ontruiming.

Die oorlogstaak is in al zijn geledingen dus gericht op het beschermen der bevolking tegen schade en tegen bezetting. Doch dit alles moet worden bereikt met uiterst primitieve middelen. Oogenschijnlijk is deze taak misschien een weinig dankbare: groote militaire successen zullen den T.B. niet ten deel vallen. Maar daar staat tegenover, dat een gelukte T.V. deze autoriteit den dank van de geheele bevolking zal brengen.

Merkwaardig is, dat de burgerbevolking het begrip „Terr. Bevelhebber” kent en misschien intuïtief voelt, hoe

'n belangrijke autoriteit deze T.B. in oorlogstijd voor haar is.

Zelf was ik voor eenige jaren met een Terr. Bevelhebber op een verkenningsreis in een provincie, wier bevolking nu niet direct als militairistisch te boek staat. Het is ons toen opgevallen, dat wij bij het passeeren van inwoners dikwijls hoorden zeggen: „Dat is de Territoriale Bevelhebber”.

Samenvattende mag dus als stelling worden geponeerd, dat de T.B. moet beschikken over groote kennis en uitstekende karaktereigenschappen: optimisme, vastberadenheid, zelfvertrouwen en vóór alles: liefde voor dat deel van den vaderlandschen bodem en zijn bevolking, waarvan de verdediging aan hem wordt opgedragen.

Uiteraard geldt hetzelfde voor zijn voornaamste medewerkers en bovenal voor den Chef van zijn Staf. Bij dezen functionaris moet evenwel de nadruk op een zeer goede terreinkennis worden gelegd. Het is wel eens goed, dat in breder kringen bekend wordt, dat ook in dit opzicht in vreedstijd al veel wordt bereikt.

De toekomstige officieren van den Generalen Staf maken aan het einde van hun opleiding aan de Hoogere Krijgsschool eenige oefeningsreizen van tactischen en strategischen aard. Deze oefeningsreizen spelen zich meestal af in die deelen van ons grondgebied, waar een optreden van de operatieve hoofdmacht in bepaalde oorlogsgevallen kan worden verwacht.

Naast deze reizen, die dus een uitstekend middel vormen om de vermoedelijke hoofdoperatiëtooneelen te leeren kennen, staan elk jaar enkele militair-aardrijkskundige reizen op het programma. Deze reizen nu geven ons de gelegenheid de aanstaande stafofficieren rond te voeren in die deelen van ons land, waar een optreden van het Veldleger minder waarschijnlijk is, doch waar het voeren eener T.V. tot de mogelijkheden behoort.

Een dergelijke reis nu, gehouden na de theoretische besprekingen in het wintertijdperk en na kaartoefeningen,

waarbij de T.V. wordt uitgewerkt, is buitengewoon nuttig. Zij wekt in de eerste plaats de belangstelling voor het gebied op, doch geeft tevens de mogelijkheid om voor de deelnemers een beeld te scheppen van de kansen, die de verschillende terreintypen met hun karakteristieke merkwaardigheden bij de T.V. bieden.

De ervaring leert, dat het aldus gevormde beeld niet verflauwt, zoodat een dergelijke reis het fundament kan zijn, waarop de deelnemers — indien zij later een functie bij de T.V. moeten vervullen — kunnen voortbouwen.

Het feit, dat Hoogere Krijgsschool en Marine Hoogere Krijgsschool in één gebouw zijn ondergebracht, scheidt tevens de mogelijkheid om in de landsdeelen, waar Marine en Leger bij de T.V. moeten samenwerken, de officieren der Hoogere Marine Krijgsschool aan de aardrijkskundige reizen in die gebieden te doen deelnemen.

Bedenken we daarbij, dat de T.B.'s en hunne staven in vreedstijd geregeld verkenningen doen in hunne gebieden en dat ook oefeningen worden gehouden met officieren, aan wier korpsen een territoriale taak in het betrokken gebied zal kunnen ten deel vallen, dan mag ik hier vaststellen, dat wij ten aanzien van de vredesvoorbereiding onzer T.V. in veel gunstiger condities verkeerden dan groote landen. In verband daarmee mag ik hier nogmaals met nadruk wijzen op het geweldige voordeel, dat een grondige bestudeering der militaire aardrijkskunde voor onze legerleiding en Generale Stafofficieren meebrengt. Het is in Nederland mogelijk om het geheele grondgebied theoretisch te kennen en bovendien zelf te hebben aanschouwd. Dit voordeel mogen wij in ons land met zijn zeer merkwaardige bodemgesteldheid, met zijn vele rivieren en kanalen en zijn zeer bijzonderen waterstaatkundigen toestand, niet onderschatten.

De geheele wereld voelt in dit opzicht de beteekenis van de terreinkennis der Abessiniërs bij den strijd op hun grondgebied tegen de Italianen. Vele deskundigen verwachten, dat die strijd, dank zij die terreinkennis en

ondanks het enorme verschil in bewapening, den Italianen geweldige moeilijkheden zal opleveren.

Welnu, mijne Heeren, ik durf — uit hoofde van mijn functie en van talrijke reizen in alle deelen van Nederland — wel te verklaren, dat verschillende onzer terreinen ons kansen bieden om de T.V. met succes tegen overmacht te voeren, mits de leiding der T.V. over een zoodanige terreinkennis beschikt, dat zij alle eigenaardigheden weet uit te buiten.

M. de V., ik heb bij dit punt: „De T.B. en zijn staf” vrij lang stilgestaan, omdat het n.m.m. van primordiaal belang is. Het is mij bekend, dat bij ons ter zake een alleszins bevredigende toestand bestaat; het verwijt zou mij dus kunnen treffen, dat ik een open deur heb ingetrapt. Dat weet ik; mijn bedoeling echter was, eens in ruimeren kring dan die der enkele ingewijden op dit punt de aandacht te vestigen.

In gesprekken met bewoners van onze „buitenprovinciën” heb ik zoo vaak de meening hooren verkondigen, dat de legerleiding die provinciën in oorlogstijd wel zou loslaten. Ik geloof, dat het zijn nut kan hebben, om aan de bevolking van die gebieden, waar de hoofdstrijd zich niet zal afspeelen, te doen weten, dat dan toch territoriale verbanden onder uiterst-deskundige leiding voor hare belangen zullen zorgen. Tevens moge het vervolg van deze voordracht dan kunnen aantoonen, dat ook met „een handjevol troepen” onder zulk een leiding dikwijls ongedachte resultaten zijn bereikt en groote landsgedeelten zijn behouden gebleven.

De Troepen.

En nu, na den T.B. en zijn staf, de troepen.

Bij de territoriale verdediging komt het mooie *beginsel van verdediging van eigen huis en haard* daadwerkelijk en rechtstreeks naar voren. Het behoeft geen nader betoog, dat het dientengevolge een onvergeeflijke *fout* zou zijn,

indien de voor die verdediging bestemde troepen niet uit het territoriale gebied afkomstig zouden zijn.

Dezelfde overwegingen leiden er eveneens toe om voor die territoriale verdediging reserve-formaties aan te wijzen, oudere mannen dus, die als gezinshoofd hun belangrijke taak beter zullen beseffen dan jongere, meerendeels ongehuwde menschen. Ook de strategische eischen verzetten zich trouwens tegen het onttrekken van deelen van het Veldleger voor een neventaak, zooals de territoriale verdediging toch altijd blijft.

Er is nog een derde voordeel verbonden aan het aanwijzen van reservetroepen uit het te verdedigen gebied, n.l. het feit, dat dit personeel in het betreffelijke landsgedeelte beter bekend zal zijn.

Wij zullen straks de vraag beantwoorden, uit welke wapensoorten de territoriale verbanden zullen moeten bestaan, doch willen nu eerst eenige beschouwingen wijden aan de wijzen, waarop de T.V. zal kunnen worden gevoerd.

Vermoedelijke wijzen van optreden door den vijand.

Aangezien de vijand het initiatief heeft, zal veel afhangen van de wijze, waarop deze optreedt. In de eerste plaats speelt daarbij de ligging van het territoriale gebied ten opzichte van 's vijands operatiestrook een rol.

Laten wij eerst het geval beschouwen, dat de T.V. wordt gevoerd in een gebied, dat in 's vijands operatiestrook is gelegen. Het behoeft geen betoog, dat de kansen voor de T.V. dan al bijzonder slecht staan; de territoriale troepen zullen moeilijk anders kunnen doen dan uitwijken, onder vertraging van 's vijands opmarsch.

Dit geval heeft zich voorgedaan bij het begin van den Wereldoorlog in Frankrijk. De Fransche en Engelsche legers hadden tegen het einde van Augustus een serie partiële nederlagen geleden ter hoogte van de Fransche N.O. en Noordgrens. Westelijk van het Engelsche leger werden alleen territoriale formaties ingezet, n.l. 3 Terr.

Divisiën onder den generaal d'Amade. Daar de Duitse opmarcheerende legers evenwel die der bondgenooten in het Westen overvleugelden, trof hun opmarsch de genoemde territoriale formaties, die snel werden teruggedrongen tot achter de Somme.

Ook in ons land zijn zeer wel gevallen te bedenken, dat tusschen het aanvankelijke concentratierayon van het Veldleger en de bedreigde grens territoriale troepen zullen worden vooruitgeschoven. Hun taak kan dan b.v. zijn om in de periode, voorafgaande aan 's vijands eigenlijken grooten opmarsch, verkenningen en kleine ondernemingen van den vijand te beletten, de ontruiming van belangrijke centra mogelijk te maken, vernielingsarbeid te dekken, dan wel verkeerslijnen of -centra van beteekenis te beschermen.

Zoodra 's vijands werkelijke opmarsch aanvangt, zal het veelal geen zin hebben, deze zwakke formaties in hun bedreigde opstelling op te offeren; zij zullen dan beter kunnen worden teruggenomen.

Alleen in het geval, dat de eigen operatieve hoofdmacht nog niet in het concentratierayon aanwezig is, zal de opdracht voor de bedoelde territoriale formaties moeten luiden: „'s vijands opmarsch tot elken prijs vertragen”.

Ook van dit geval biedt de krijgsgeschiedenis ons een fraai voorbeeld, n.l. de T.V. van Zevenburgen tegen den Roemeenschen inval in 1916. Ik hoop dit straks uitvoeriger te belichten.

Veel meer kansen biedt de T.V. in gebieden, waar voor den tegenstander geen of minder belangrijke strategische objecten zijn gelegen en die zich dus zijwaarts van zijn hoofdopmarschstrook bevinden. Want ook voor den tegenstander geldt de regel, dat elke verzwakking op het hoofdoperatietooneel strategische nadeelen heeft.

Wij zullen dus mogen verwachten, dat de vijand in bedoelde territoriale streken slechts tweede- en derderangstroepen zal inzetten, wier taak zal zijn om de Nederlandsche territoriale verdediging zooveel mogelijk afbreuk te doen en uit het Nederlandsche gebied „te halen, wat er

te halen valt". Zou de tegenstander zoo onlogisch zijn om sterke eenheden in te zetten, dan zal de verdediging falen. De troepen zullen dan door het plaatselijk bieden van weerstand den vijand afbreuk moeten doen en daarna langzaam moeten uitwijken in van te voren vastgestelde richtingen. Ook in dit hopelooze geval zullen leiding en troepen moeten geven wat ze kunnen om 's vijands taak te bemoeilijken en zal het besef, dat men sterkere vijandelijke troepen van het hoofdoperatiotooneel weg houdt, alle handelingen moeten beheerschen.

Een dergelijke onhandigheid mag men evenwel van den tegenstander niet verwachten. Veeleer zal zijn optreden het omgekeerde beoogen, n.l. om met zwakke, voor het veldleger minder geschikte formaties, zóó hinderlijk in het territoriale gebied op te treden, dat *hij* met een minderheid een meerderheid aan Nederlandsche troepen bindt. Indien hij dit met zwakke krachten wil bereiken, zullen zijn ondernemingen het karakter moeten dragen van offensieve stooten met het doel verwarring te stichten, schattingen op te leggen of voorraden weg te voeren. Het behoeft geen nader betoog, dat voor het uitvoeren van dergelijke ondernemingen automobielcolonnen of wielrijdersafdeelingen het meest geschikt zijn. Hun snelle verplaatsbaarheid verhoogt de verrassende werking, welke zeer zeker één der noodzakelijke factoren voor het slagen is.

Treedt de aanvaller inderdaad op deze wijze op, dan is hij evenwel vrijwel gebonden aan de wegen. *Bij de territoriale verdediging treedt de beteekenis van het wegennet dus sterk op den voorgrond. Kennis van dit net tot in details is derhalve een noodzakelijke eisch voor den verdediger.*

Er is intusschen nóg iets, wat men in dit geval met vrij groote zekerheid van 's vijands optreden kan weten, n.l., dat de voormelde offensieve stooten, in verband met de vermoedelijke geringe sterkte zijner troepen, alleen kans op succes zullen kunnen hebben, indien zij met geconcentreerde krachten worden uitgevoerd. Wij mogen dit aannemen op grond van theoretische overwegingen, die bovendien bevestigd worden door de krijgsgeschiedenis.

Men zal dus mogen verwachten plaatselijke stooten van zoo sterk mogelijke troepen, die zoo veel mogelijk van versnelde middelen van vervoer zullen gebruik maken.

Daarnaast zal rekening moeten worden gehouden met een optreden van den vijand op verschillende punten tegelijk met zwakke, mobiele eenheden. Persoonlijk acht ik een dergelijke wijze van optreden weinig waarschijnlijk, doch de verdediger doet nochtans verstandig haar niet geheel uit te sluiten bij het treffen van zijn maatregelen.

Een vraag, waarop de krijgsgeschiedenis het antwoord schuldig blijft, is, of de tegenstander bij zijn optreden in territoriale gebieden van vliegtuigen, vechtwagens en pantserauto's gebruik zal maken. Overwegende, dat deze wapens zeer kostbaar en op niet zoo gemakkelijke wijze te vervangen zijn, vermeen ik, dat de tegenstander zich wel zal wachten, om ze in ondernemingen van secundaire aard in te zetten.

De ervaring leert al, dat de tegen territoriale gebieden optredende troepen in den regel slechts met een zeer zwakke artillerie zijn uitgerust. A fortiori mogen wij dus wel aannemen, dat de nog duurdere vliegtuigen, pantserauto's en vechtwagens er vrij zeker zullen ontbreken.

Inmiddels zullen eenvoudige maatregelen tegen enkele dezer moderne wapens niet achterwege mogen blijven.

De tactiek der T.V.

Hoe zal nu de zwakke territoriale macht de verdediging moeten voeren, opdat zij in elk der geschetste gevallen doelmatige tegenmaatregelen kan nemen?

De beantwoording dezer vraag is uiterst moeilijk, omdat zij geheel afhangt van de terreintypen, waarin de verdediging zal moeten worden gevoerd. Het behoeft geen nadere uiteenzetting, dat diluviale zandgronden den verdediger voor een geheel ander vraagstuk stellen dan b.v. polderland.

Het is dan ook veel eenvoudiger om in bepaalde ter-

reinen een T.V. op te bouwen, dan om in het algemeen richtlijnen voor een dergelijke verdediging te geven.

Inmiddels is het uiteraard onmogelijk om hier in het openbaar concrete gevallen van landsverdediging te bespreken en *moet* ik dus wel meer in het algemeen praten.

De thans volgende denkbeelden gelden dan ook in hun vollen omvang slechts voor die gebieden, waar het terrein open en doorsneden en het wegennet weinig ontwikkeld is en vele kwetsbare punten telt. Hoe méér zulks het geval is, des te meer de T.V. wordt begunstigd. Zijn de omstandigheden minder goed, dan zal dit moeten leiden tot het indeelen van naar verhouding sterkere troepen.

Mochten er onder U zijn, die mij zouden willen tegenwerpen, dat er terreinen in ons land zijn, waar het te ontwikkelen stelsel niet kan worden toegepast, dan geef ik dit gaarne toe. Maar ik voeg er onverwijld aan toe, dat er verschillende streken zijn, die zich daarentegen daarvoor uitstekend en zeker beter leenen dan de meeste terreinen, waarin gedurende den wereldoorlog de T.V. werd gevoerd.

Hoofdbeginsel der T.V. moet zijn: Geen stap méér terug, dan ons door den vijand wordt afgedwongen.

Het eerste streven zal dus moeten zijn om de verdediging nabij de grens te beginnen, waardoor een zoo groot mogelijk gedeelte van het gebied wordt beschermd. Het is evenwel onmogelijk om de beschikbare troepen in een soort stelling te groepeeren, daar dit zou leiden tot een uiterst zwakke kordonopstelling zonder reserves, welke opstelling door den tegenstander naar believen zou kunnen worden doorbroken. Integendeel, de verdediging zal volgens een geheel ander stelsel moeten worden gevoerd: *tegenover 's vijands verrassende pogingen door middel van snelle stooten zal de verdediger eveneens verrassing en snelheid moeten stellen.*

De groepeeringskrachten zal dus een zóódanige

moeten zijn, dat men in zeer korten tijd het gros dier krachten op elk punt tegenover den vijand kan concentreren. Op welke wijze men dit ook wil bereiken, steeds zal het noodig zijn, dat men omtrent 's vijands bewegingen tijdig wordt gewaarschuwd. Maar... over vliegtuigen en lichte troepen zal de T.B. wel zelden beschikken.

Het voorste echelon der territoriale troepen zal dus moeten worden gevormd door waarschuwendende organen. Een goed georganiseerde en snel werkende waarschuwingdienst is n.l. van evenveel beteekenis als bij den luchtwachtdienst. Wij willen dus eerst nagaan, hoe die dienst moet werken. Het zal duidelijk zijn, dat uitstekende verbindingen noodzakelijk zijn. Aan dezen eisch kan vrij gemakkelijk worden voldaan, daar men in eigen land optreedt, zoodat het geheele telefoon- en telegraafnet ter beschikking staat.

In vreedestijd zal evenwel al moeten zijn nagegaan of deze draadverbindingen voor de verdediging wel gunstig zijn. Indien b.v. de draadverbinding tusschen A en B moet worden tot stand gebracht over de centrale te C, die dichter bij de grens is gelegen dan A en B, kan men op deze verbinding in bepaalde gevallen niet meer rekenen.

Dikwijls kan door betrekkelijk eenvoudige voorzieningen een dergelijk nadeel worden verholpen. Dit zal echter in vreedestijd dienen te geschieden.

Van dit verbindingsnet kunnen de waarschuwendende organen nu gebruik maken. In de eerste plaats kan men daarbij veel voordeel hebben van Rijks-, provinciale- en gemeenteamttenaren, alsmede van particulieren, die in de verschillende dorpen nabij de grens en verder landinwaarts wonen. Meer in het bijzonder is het personeel der telefoon- en telegraafkantoren daartoe geschikt.

Het eenige, wat bedoelde personen behoeven te doen, is te melden, dat de vijand door hun dorp trekt en zoo mogelijk, hoe sterk deze vijand is, in welke richting hij oprukt en op welke wijze hij zich verplaatst.

Bij den Russischen inval in Oost-Pruisen heeft een

teletoonjuffrouw de legerleiding voortdurend meldingen in dezen geest weten te doen. Haar laatste bericht was: „De Russen dringen hier binnen, ik verniel de centrale”.

Na den oorlog heeft Veldmaarschalk von Hindenburg deze flinke jonge dame persoonlijk bezocht en haar voor haar moedig gedrag beloond.

Inmiddels: hoe nuttig deze wijze van melden kan zijn, zij mag slechts als een aanvullend middel worden gebezigd. De voornaamste taak zal in dit opzicht ten deel moeten vallen aan nabij de grens opgestelde zwakke troepen, b.v. aan de grenswachten. Zij zullen op de harde wegen en voornaamste zachte wegen, die uit 's vijands gebied het land binnenvoeren, moeten zijn opgesteld, bij voorkeur dáár, waar die wegen over een kanaal of riviertje voeren.

De sterkte is afhankelijk van het terrein, van de waarde der voorgelegen hindernis en van de beteekenis van den weg. Zij zal evenwel zóó groot moeten zijn, dat zwakke vijandelijke afdeelingjes kunnen worden afgewezen en dat patrouillediensten in het terrein tusschen het detachement en de nevendetachementen kunnen worden verricht.

Wanneer zij door overmacht zouden worden aangevallen, is het misschien voordeelijker, dat zij in een bepaalde — van te voren opgegeven — richting teruggaan, dan dat zij zich opofferen. Vooral indien het terrein meer achterwaarts nieuwe, eenigszins stormvrije opstellingen biedt, is het land meer gebaat bij het, in voeling met den vijand, teruggaan der detachementen dan met hunne vernietiging.

Zowel voor een snellen terugtocht, als voor het patrouilleeren in het tusschenterrein en voor het verband met nevendetachementen, moet het indeelen van veel rijwielen bij deze groepjes worden aanbevolen. Het is in den tegenwoordigen tijd zeer zeker mogelijk om voor geheele detachementen van bedoelde sterkte, plaatselijk rijwielen te vorderen.

Ik moge er nog de aandacht op vestigen, dat de bedoelde detachementen alleen dan hun waarschuwend

taak naar behooren kunnen vervullen, indien zij in de nabijheid van een abonné van het telefoonnet zijn opgesteld, dan wel over postduiven of — in sommige gevallen — over optische seinmiddelen beschikken.

Voor *ruggesteun der detachementen en voor het bevorderen der samenwerking*, zal het nuttig zijn, indien op belangrijke wegenknooppunten — in den regel dus tevens oorden — afdeelingen ter sterkte van b.v. één bataljon tot een compagnie met eenige zware mitrailleurs en infanteriegeschut worden opgesteld. Hun taak moet zuiver defensief zijn: Zij behooren het betrekkelijke knooppunt (oord) hardnekkig te verdedigen, teneinde op deze wijze tijd te winnen voor het doen van een tegenzet. Indeeling van eenige artillerie, b.v. een batterij, is wel zeer gewenscht. Oudere, voor het Veldleger minder geschikte, artillerie kan bij de T.V. nog belangrijke diensten bewijzen.

Vooral in open en doorsneden terrein moet het weerstandbiedend vermogen van dergelijke detachementen niet worden onderschat. Juist in het geval van territoriale verdediging, wanneer de aanvaller over geen of zeer weinig artillerie beschikt, kan in vele Nederlandsche terreinen een bataljon en zelfs een versterkte compagnie den tegenstander groote moeilijkheden en belangrijk tijdverlies bezorgen.

De genoemde afdeelingen zullen wel zoo ver van elkander zijn geplaatst, dat van samenwerking met vuur geen sprake zal kunnen zijn. Zij vormen *geïsoleerde detachementen*, die dus kans loopen om te worden om-
trokken. Het beloop van het wegennet en de aard van het terrein zijn maatgevend bij het vaststellen, of en zoo ja, welke punten zullen worden bezet.

Het bepalen dier punten en van de voor elk punt uit te trekken sterkte, is weer één van die handelingen, die nimmer aanleiding tot tevredenheid geven. Elke versterking gaat ten koste van de sterkte der straks te bespreken mobiele reserve, elke vermindering van het aantal punten

of van de sterkte op zoo'n punt kan daarentegen aanleiding zijn, dat 's vijands aanval zóó snel vordert, dat men met de reserve te laat komt. Vooral de in den regel geheel onvoldoende totale sterkte der territoriale macht maakt dit vraagstuk eigenlijk onoplosbaar. Slechts door een goede dosis optimisme, een zekere „feeling” en een bijzondere terreinkennis zal men tot een oplossing kunnen komen, die — bij gebrek aan beter — aanvaardbaar kan worden geacht.

In het vorenstaande mocht ik U dus als mijn meening doen kennen, dat — indien de terreinformatie zulks maar eenigszins toelaat — de T.V. zal dienen te bestaan uit een waarschuwend scherm met daarachter een weerstandbiedende groep, verdeeld over verschillende punten van voldoende afstootend vermogen. Määr... dit is alles nog passief; de genoemde troepen moeten den aanvaller remmen, zijn opmarsch vertragen, hem verliezen veroorzaken. *Een goede leiding der territoriale verdediging zal evenwel méér willen, zij zal hem willen afstraffen en verdrijven.*

Zulks zal alleen mogelijk zijn, indien de rest der territoriale troepen beweeglijk zal worden gebruikt. Zij zal daartoe als reserve zoodanig moeten zijn opgesteld, dat een snelle vereeniging en inzet tegen den vijand verzekerd kan worden geacht. Of men met deze vereenigde reserve een aangevallen detachement zal versterken, dan wel achter de opstelling van dit detachement een nieuwe lijn zal bezetten, of niet liever een offensieve stoot in 's vijands flank zal worden verkozen, hangt geheel af van de sterkteverhoudingen en van het terrein. Zéker is evenwel, dat de opstelling der reserve zoodanig moet zijn, dat in voorkomend geval alle zoeven genoemde methoden kunnen worden toegepast.

Even zeker is, dat — welke vorm ook moge worden verkozen — het inzetten van mobiele afdeelingen tegen 's vijands flank (-en) en (of) rug zeer werkzaam is.

Ik moge er Uw aandacht op vestigen, dat juist bij de T.V. de manoeuvre een zeer groote rol kan spelen, om-

dat men aan alle zijden over bewegingsvrijheid beschikt. De wederzijds optredende troepenafdeelingen gaan a.h.w. verloren in de ruimte. Evenals de punten, die de verdediger heeft bezet, kunnen worden omtrokken, is het mogelijk 's vijands optredende colonnes door vèr omtrekkende — en aldaar volkomen veilige — bewegingen in den rug te komen.

Het moet voordeelig worden geacht, indien de reserve gesplitst in diepte en breedte wordt opgesteld. De onderdeelen beschermen dan tevens rechtstreeks de oorden, waar zij legeren. Het is dan óók mogelijk om overal snel een gedeelte der reserve in te zetten, b.v. ter versterking van een aangevallen weerstandbiedend detachement. Concentratie der reserve blijft — bij een oordeelkundige vervoerwijze — snel mogelijk. Ook de legering en verpleging zijn bij een gesplitste opstelling beter te verzorgen.

Waar reeds eenige keeren de nadruk is gelegd op het snelle en verrassende, dat het optreden der reserve of van haar onderdeelen moet kenmerken, zal het duidelijk zijn, dat normaal georganiseerde infanterie zich voor een zoodanig optreden — gelet ook op de groote afstanden, waarover de verplaatsingen zullen moeten geschieden — niet leent.

Versneld vervoer is dus een onafwijsbare eisch. Voor de meer landinwaarts opgestelde reserves vormt vervoer per trein de aangewezen weg. De daartoe benodigde treinstellen — het gaat om losse bataljons of onderdeelen daarvan — zullen onder stoom gereed moeten staan. Deze onderdeelen zullen dus in oorden, die spoorwegknooppunten zijn, moeten zijn gelegerd.

Is vervoer per trein niet mogelijk of minder gewenscht, b.v. omdat dit vervoer geen snel optreden in 's vijands rug mogelijk maakt, dan zal men naast of inplaats van het spoorwegvervoer moeten overgaan tot een andere snelle wijze van verplaatsing.

Nogmaals: Het gaat hier om een beperkt aantal kleine afdeelingen infanterie, tot een totale sterkte van misschien hoogstens enkele bataljons.

De vraag rijst of het inderdaad mogelijk is om — zonder te zeer het rijk der fantasie te betreden — een bataljon infanterie in enkele dagen te reorganiseeren in een snel verplaatsbare macht. Vermeend wordt van wel, mits dit vraagstuk in vreedestijd behoorlijk onder de oogen is gezien en mits men beseffen wil, dat slechts van een *noodformatie* sprake kan zijn. Dit is toelaatbaar, omdat de afstanden, waarover het bataljon (of onderdeelen daarvan) zal moeten worden verplaatst, slechts klein zijn. Practisch zal 30 km. een uiterste grens zijn.

De organisatie zal zoodanig moeten zijn, dat de verplaatsing snel kan geschieden. Men zal dus aangewezen zijn op auto's, rijwielen en (in waterrijke gedeelten) op snelvarende motorbooten. Er zullen — na de vordering der automobielen bij mobilisatie — voldoende auto's beschikbaar blijven voor dit doel.

Een moeilijkheid vormen de chauffeurs. Voor zoover deze niet bij den troep zelve aanwezig zijn, zal moeten worden getracht burgerchauffeurs te bewegen een verbintenis aan te gaan, zoodat zij als militair kunnen worden beschouwd. Juist bij de territoriale verdediging, waardoor de bevolking rechtstreeks beschermd wordt, kan men op groote medewerking van die bevolking rekenen.

Zou het beschikbaar zijn van chauffeurs tegenvallen, dan zullen de tirailleur-compagnieën geheel op rijwielen of per trein moeten worden vervoerd en zal het automobielmaterieel voor de treinvoertuigen en voor de zware mitrailleurs moeten worden bestemd.

De zware mitrailleurs toch, vormen de hoofdvuurkracht der territoriale troepen en zullen zeer zeker uitermate mobiel moeten zijn. Dit kan bereikt worden door vervoer op vrachtauto's (1 per stuk), dan wel door vervoer op motorrijwielen met zijspan, waarbij mitrailleur en munitie in de zijspanwagens worden meegevoerd.

De bij de territoriale troepen ingedeelde artillerie, infanterie-geschut en bommenwerpers zouden bij de weerstandbiedende detachementen behooren te worden ingedeeld. Het mobieler maken dezer zwaardere gevechts-

instrumenten stuit immers op meer bezwaren, terwijl het weerstandsvermogen der detachementen door de indeeling op beduidende wijze wordt vergroot.

In het ontwikkelde stelsel is het indeelen van zwakke afdeelingen pioniers noodzakelijk. Zij zullen moeten zijn belast met het voorbereiden en uitvoeren van vernielingen.

Ter toelichting moge dienen, dat ik mij die vernielingen voorstel op kleine schaal. De territoriale verdediging toch beoogt bescherming van Nederlandsch gebied en van Nederlandsche belangen. Wanneer men nu kunstwerken ter waarde van millioenen guldens zou gaan vernielen om economische voorraden te beschermen, zou men het doel voorbij streven.

Het is evenwel uitstekend mogelijk om bruggen tijdelijk onbruikbaar te maken, b.v. draaibruggen, door het vernielen in open stand van spil of looprollen. Kan een detachement der mobiele reserve dit in den rug van een vijandelijke afdeeling bereiken, dan kan de terugtocht worden bemoeilijkt en misschien zelfs belet.

Daarom behoort in den Staf van elken T.B. een genie-officier te zijn ingedeeld en moeten eenige pioniertroepen beschikbaar zijn.

Hoe zal nu de T.B. reageeren op 's vijands aanvallen? Schema's zijn vooral bij de T.V. uit den booze; wij kunnen evenwel eenige ideeën naar voren brengen, die als voorbeeld de bedoeling kunnen verduidelijken.

Geval 1. De tegenstander dringt op verschillende punten, dus met gesplitste krachten, het territoriale gebied binnen en valt de weerstandsbiedende detachementen aan.

Reactie. Zoo noodig versterking der aangevallen detachementen door onderdeelen der dichtstbijgeplaatste reserveformaties. Optreden van vliegende colonnes in 's vijands rug om door vernielingen den terugtocht af te snijden.

Geval 2. De vijand treedt met geconcentreerde krachten tegen één der detachementen op.

Reactie. Concentratie der reserve voor versterking, bezetting opnamelijc of tegenaanval, bij voorkeur in flank of rug.

Tenslotte zal de T.B. er van huis uit naar moeten streven om — indien zijn troepen door overmacht worden teruggedrongen — in zijn territoriaal gebied in een zich daartoe bijzonder leenend gedeelte, de verdediging tot het uiterste te voeren; in den geest dus van het Belgische leger, dat na den val van Antwerpen aan den Yser Belgisch grondgebied bleef bezetten en verdedigen.

De beteekenis van handelingen uit den kleinen oorlog.

De verhouding tusschen troepensterkte en operatiegebied, de eenvoudige bewapening, het optreden met kleine verbanden, bij voorkeur in 's vijands rug, zijn redenen, dat de strijd bij de T.V. den vorm zal aannemen van den *kleinen oorlog* en wel te meer, naarmate het terrein meer doorsneden is en afsluiting der kunstwegen vergemakkelijkt. Deze strijd draagt een zeer bijzonder karakter: de inwerking van vijandelijke luchtstrijdkrachten zal gering zijn, moderne artillerievuren zullen er niet worden gehoord, strijdgassen zullen er vrijwel onbekend zijn. Het zal een strijd zijn van zet en tegenzet met snel verplaatsbare kleine colonnes, een strijd op en nabij de kunstwegen, een strijd met infanteriewapens om punten, zonder lange gevechtsfronten.

Doch in dien strijd zullen drie beginselen der oorlogvoering op den voorgrond treden:

- a. de beteekenis van *snelheid en verrassing* bij het doen van zet en tegenzet;
- b. de geweldige kracht van het *mitrailleurvuur* in de verdediging;
- c. de *gevoeligheid in den rug* der optredende vijandelijke afdeelingen, dus op hun terugtochtswegen, dan wel op hun verbindingen.

Indien deze drie beginselen in leiding en troep zullen zijn doorgedrongen en indien het geïmproviseerde snelle vervoer der reserves is doorgevoerd, zullen zeer zwakke troepen bij de territoriale verdediging veel kunnen bereiken.

Wanneer de tegenstander gelijke krachten inzet, moet de schaal door actief optreden ten gunste van den verdediger doorslaan; zet hij beduidend sterkere massa's in, dan zal de taaie verdediging voet voor voet moeten worden gevoerd, teneinde deze vijandelijke krachten te binden en uit te putten.

Wanneer territoriale afdeelingen afgesneden worden van de territoriale hoofdmacht, moeten zij hun taak voortzetten in den geest van de handelingen van partijgangerskorp-sen. De commandanten dezer afdeelingen moeten door-drongen zijn van de overtuiging, dat 's vijands betrekkelijk geringe macht het beschermen der verbindingen van door-gedrongen vijandelijke afdeelingen uitermate moeilijk maakt. Zij behooren onophoudelijk tegen die verbindingen op te treden, bruggen te vernielen, convoeien aan te val-len of te beschieten, kantonnementen te overvallen, enz., teneinde onrust te brengen in den rug van den vijand.

Een dergelijk optreden stelt uitermate hoge eischen aan commandanten en troepen. De commandanten zullen hun troepen moeten bezielen en de krijgsgeschiedenis leert, dat nimmer een troep zóó gemakkelijk bezield kan worden, als juist bij het actief optreden op eigen bodem in 's vijands rug en geheel aangewezen op eigen kracht.

Groote beweeglijkheid is noodzakelijk, uiterste spaarzaamheid met munitie gewenscht. De verpleging zal door de bevolking moeten geschieden. Deze bevolking zal de commandanten en hunne troepen op elke denkbare wijze steunen (verpleging, verschaffen van inlichtingen, verstreken van versnelde middelen van vervoer), omdat dergelijke afgesneden afdeelingen haar laatste hoop zijn om voor een vijandelijke bezetting te worden gevrijwaard.

Dat een en ander mogelijk is, bewijst de krijgsgeschiede-nis van alle eeuwen en van alle landstreken der aarde. *De moderne tijd begunstigt deze wijze van optreden van kleine afdeelingen, omdat hij auto's, motorrijwielen, rijwielen en motorbooten ter beschikking stelt. Zelfs de munitieaanvul-ling is thans geen vraag meer, die onoplosbaar is. Het vliegtuig vormt een middel om deze afgesneden troepen*

van patronen te voorzien, de postduif een verbindingsmiddel, waarmede munitieverstrekking kan worden aangevraagd.

Het feit, dat de territoriale verdediging in vele gevallen den vorm van den kleinen oorlog zal aannemen, bracht mij er toe de betrekkelijke hoofdstukken van Balck's Taktik en uit het Leerboek der Tactiek van Hoogeboom en Pop op te slaan, terwijl ik tevens een nieuw verschenen werkje „Kleinkrieg" van Arthur Ehrhardt doorwerkte.

De drie schrijvers komen tot vrijwel gelijklopende conclusies, die ik als volgt zou willen samenvatten:

De kleine oorlog is door alle tijden heen de krachtigste strijdvorm geweest van de in gestalsterkte, bewapening of geoefendheid zwakkere partij. Het kenmerk van dezen strijdvorm is zijn aanvallend, agressief karakter; op deze wijze tracht de zwakkere door zeer groote beweeglijkheid en aanvalsgaest zijn zwakte te compenseeren. De voordeelen van uitstekende terreinkennis en steun van de eigen bevolking zijn daarbij van beteekenis.

De geest der ondercommandanten is beslissend voor het resultaat, dat de kleine oorlog zal brengen; die geest zal den troep moeten bezielen. Nochtans is ook in den kleinen oorlog leiding noodig, omdat de verschillende kleine acties in onderling verband volgens vaste richtlijnen plaats moeten vinden.

De kleine oorlog is de actie, wier vormen het minst door de moderne wapens en strijdwijze worden beïnvloed. Het optreden in kleine, zeer beweeglijke verbanden, schakelt de werking van luchtstrijdkrachten, artillerie en vechtwagens voor een belangrijk deel uit. De kleine oorlog kan alleen met zijn eigen middelen worden bestreden. Wij zien dit door ons K.N.I. Leger toepassen, als men met bepaalde brigades klopjachten onderneemt tegen bepaalde benden. Ook in het door de O.H. strijdkrachten bezette Servië bleek de eenige manier om tegen de Servische benden op te treden het georganiseerd gebruik van „tegenbenden", waarvan elk de opdracht kreeg om één bepaalde Servische bende tot doel te nemen.

Wij hebben geen oerwouden of vrijwel ontoegankelijke bergterreinen. Maar de gebieden, waarin wij de T.V. zullen voeren, zijn van een dergelijke grootte, dat een tegenstander onmogelijk het optreden van kleine territoriale afdeelingen kan beletten. Dat zou hem zóóveel troepen kosten, dat hij het doel voorbij zou streven.

U ziet dan ook in elken oorlog opnieuw de kleine oorlog naar voren komen. Klassieke voorbeelden zijn de Spaansche guerilla tegen Napoleon, de Tiroolsche opstanden onder Andreas Hofer, het optreden der Pruisische vrij-scharen in 1813, la guerre à outrance in Frankrijk na de nederlagen van Metz en Sedan, de raids van Generaal de Wet in den Boerenoorlog, de operatiën van Generaal von Lettow-Vorbeck in Duitsch-Oost-Afrika van 1914 tot 1918, het optreden van Serven en Montenegrijnen in hun door O.H. bezette landen, het optreden der Belgen in de Kempen gedurende de observatie en de belegering van Antwerpen, de strijd in de Boekowina in September 1914, enz.

Zoo wordt n.m.m. de geheele strategie der Italianen in Abessinië beheerscht door de vrees voor den kleinen oorlog, die men zooveel mogelijk kan trachten te voorkomen door het voorwaarts gaan in etappen, het bezetten van een aaneengesloten lijn (Aksoem—Adoea—Adigrat), het consolideeren van den toestand en den aanleg van wegen. De Franschen pasten trouwens bij de pacificatie van Marokko eenzelfde stelsel toe; de Engelschen met hun blokhuisstelsel in den Boerenoorlog eveneens.

Een en ander maakt, dat het krachtig voeren van een kleinen oorlog den tegenstander dwingt tot het treffen van allerlei tijd- en troepenverslindende maatregelen.

Deze waarheid dient onze territoriale troepen voor oogen te staan, zij zullen dan zeer krachtig en effectief kunnen medewerken aan de landsverdediging.

De leiding der T.V. zal daarbij niets mogen nalaten om de medewerking der bevolking als franc-tireurs te voorkomen, doch om die in den vorm van georganiseerde en erkende partijgangskorpsen te bevorderen. Zoo zou in

dergelijke gebieden n.m.m. een onmiddellijke oproeping der lichteningen van de aanvullingsreserve en de organisatie dezer troepen in b.v. bataljons een daad van wijs beleid zijn.

M. d. V., het onderwerp is geenszins uitgeput, er zijn nog tal van punten, die in beschouwing zouden kunnen worden genomen. Ik zou deze evenwel nu willen laten rusten en verkies om thans door enkele voorbeelden uit de krijgsgeschiedenis van den wereldoorlog het gesprokene te illustreeren. Ik zou U willen voorstellen, dit na de pauze te doen.

Voorbeelden uit de Krijgsgeschiedenis.

Ter illustratie van het zoeven gesprokene, moge ik U thans eenige karakteristieke voorbeelden uit de Krijgsgeschiedenis aanhalen. In den loop van mijn betoog, heb ik telkens al naar die geschiedenis verwezen, hier wil ik enkele gevallen wat uitvoeriger beschouwen.

1°. *De territoriale verdediging van Boekowina en Karpathenpassen in 1914.* (Zie hierbij de schetsen 1, 2 en 3).

De concentratie der O. H. strijdkrachten tegen Rusland vond in Augustus 1914 plaats met den linkervleugel bij Krakau. Twee legers concentreerden front Noord en waren bestemd voor den aanval in Russisch-Polen, een derde leger verzamelde nabij Lemberg front Oost. Zuidelijk van dit leger was het O.H. 2e leger van Generaal Böhm-Ermolli in opmarsch. Dit leger is op schets 1 aangegeven. Zooals U zult zien, was aan deze zwakke troepenmacht — die gaandeweg door troepen van het Servische operatietooneel zou worden versterkt — een strook van ruim 200 km. breedte tusschen Lemberg en Roemenië toegewezen.

De O.H.-legerleiding trok evenwel deze troepenmacht in hoofdzaak Noordelijk van Halicz samen. Zij vermeende n.l., dat in het gebied tusschen Tarnopol en de Roemeensche grens geen sterke Russische troepen aanwezig waren en besloot dus in het Dnjestrvak tusschen Halicz en die

grens aanvankelijk slechts uiterst zwakke troepen te plaatsen en wel 43 Inf. Div. te Zaleszczyki en 35 Landstormbrigade te Czernowitz.

De 43 I.D. moest zich gereed houden om in Noordelijke richting over de Dnjestr offensief op te treden in de flank van eventueel naar Halicz oprukkende Russische troepen.

35 Lst. Brig. kreeg een zuiver territoriale opdracht. Zij moest de T.V. voeren in het 35 km. breede vak tusschen de Dnjestr en de Pruth en zóó de Boekowina en in het bijzonder de hoofdstad Czernowitz beveiligen. Commandant was Gen. Majoor Münzel.

Beschouwen we nu deze taak eens wat meer gedetailleerd.

De brigade bestond uit soldaten, afkomstig uit de Boekowina. Zij was samengesteld uit:

2 landstorminfanterieregimenten,

2 marschbataljons,

2 escadrons.

1 batterij.

U ziet hier de typische kenmerken eener eenheid voor T.V.:

Bewoners uit de streek, oude lichten, nagenoeg alleen infanterie, zeer zwakke artillerie, frontbreedte buiten verhouding tot de sterkte. De grens tusschen Dnjestr en Pruth toch is geheel open, het terrein is heuvel-land, dat overal goed begaanbaar is en dat voorzien is van een goed wegennet.

De Pruth vormt eigenlijk de eerste weerstandslijn; haar loop door de Boekowina is evenwel bijna 50 km. lang. Aan de rivier ligt tevens de zeer belangrijke hoofdstad Czernowitz. Over de Pruth voeren slechts bruggen te Czernowitz en in het Westen der Boekowina.

Gen. Münzel heeft zeer vermoedelijk ingezien, dat de stad voor eventuele Russische krachten hét aantrekkingspunt zou zijn en heeft zijn brigade toen om Czernowitz bijeengehouden. Grenswachten zullen wel als waarschuwend cordon zijn opgesteld geweest.

Dat dit juist gezien was, bleek al spoedig. Ik heb dit

moment op Schets 1 vastgelegd. Op 22 Aug. overschreden sterke Russische colonnes overal de Galicische Oostgrens. Een zelfstandig detachement, het Dnjestrdetachement viel uit het Oosten de Boekowina binnen en rukte op in de richting Czernowitz.

Den 23en Augustus ontstond een gevecht bij Toporontz tusschen Czernowitz en de grens. Het Dnjestrdetachement stootte hier op de — blijkbaar opgerukte — 35 Lst. Brig.

43 I.D. te Zaleszczyki was intusschen — met loslating van de eigenlijke opdracht — over een afstand van 40 km. in Z.O. richting gemarcheerd en stootte het Russische detachement in de flank, waarna de Russen de Boekowina ontruimden.

Alle elementen der T.V. komen hier naar voren:

Plaatselijke aanval met geconcentreerde krachten, in van te voren te vermoeden richting; tegemoetreden met verzamelde krachten; hulpverlening door andere — tijdelijk beschikbare — troepen; terugtrekken der aanvallers; herstel van den begintoestand.

43 I. D. werd inmiddels door C.-2e Lr. tot ten Noorden van de Dnjestr aangetrokken en kreeg een nieuwe, offenzieve opdracht, zoodat 35 Lst. Brig. geheel alleen in het uiterste Zuiden achterbleef. Een en ander vormt een zeer juiste toepassing van het beginsel, dat voor T.V. alleen die troepen bestemd moeten worden, die op een bepaald oogenblik daarvoor kunnen worden gemist. Nu het geheele Russ. 8e Leger Galicië binnenrukte, behoorde 43 I. D. bij het zwakke 2e Lr.

Psychologisch was het weghalen van 43 I. D. ook zeer juist, daar de afstraffing, die het Russ. Dnjestr detachement had ontvangen, de lust tot nieuwe invallen voorloopig wel zou hebben bekoeld.

Dat men inderdaad in dit opzicht bij de T.V. wat kan wagen, bleek overtuigend: Het bleef van 24 t/m. 31 Augustus in de Boekowina volkomen rustig.

Gezien het troepentekort bij het 2e Lr., volgde hier dus uit, dat de 35 Lst. Brig. op dat oogenblik elders nuttiger zou kunnen worden gebruikt. C.-2e Lr. nam de

Brigade dan ook op 1 September terug in W. richting en liet de T.V. der Boekowina over aan 3 bataljons gendarmeriemilizen onder den Gendarmerie-Oberstleutnant Fischer.

Deze hoogst energieke hoofdofficier is één der merkwaardigste figuren, die ik bij de bestudeering der krijgsgeschiedenis tegenkwam. Hij had zich al onderscheiden door groote energie als leider van de „Nebenkundschaftsstelle" te Czernowitz.

Nu stond hij voor de zware opdracht om met 3 bataljons derderangs-infanterie een provincie van 10.000 km² oppervlakte, met bijna een millioen inwoners, te verdedigen. ¹⁾

Doch: de geest, welke in overste Fischer huisde, was die van een waar territoriaal commandant. Wel verre van bij de pakken te gaan neerzitten, organiseerde hij zijn zwakke troepen en requireerde ossenwagens voor een snellere verplaatsing. Hij besloot, daar zijn troepenmacht te zwak was om zelfs vereenigd eenig gewicht in de schaal te kunnen werpen, over te gaan tot het middel van den zwakke: Het voeren van den kleinen oorlog. Hij heeft dit op een dergelijke energieke en vlotte wijze gedaan, dat hij eerst op 15 September Czernowitz moest ontruimen. U ziet op schets 2 de drie bataljons, over 60 km. verdeeld, achter de Sereth staan en ver voorwaarts van de naaste afdelingen in de Karpathen.

Ik moge er hier met nadruk de aandacht op vestigen, dat de O.H. legerleiding derhalve van 18 Aug. (begin der operatiën) tot 15 September, d.i. gedurende 4 weken, de gelegenheid heeft gehad om de Boekowina te ontruimen en dat zulks te danken was aan den inzet van aanvankelijk 8 en later van 3 bataljons oudere infanterie.

Intusschen: De geschiedenis is nog niet uit!

Bij de hoofdmacht van het O. H. leger waren de operatiën niet naar wensch verlopen, doordat de Russen

¹⁾ Ter vergelijking diene, dat Groningen, Friesland en Drenthe 8.000 km². groot zijn en 1 millioen inwoners tellen.

met sterke krachten uit het Oosten in de algemeene richting van Lemberg oprukten.

Als tegenmaatregel was op 3 Sept. het O. H. 2e Leger naar het Noorden aangetrokken (zie schets 2) en naast het 3e Leger, Westelijk van Lemberg, in een verdedigingslinie geplaatst.

Een enkele blik op schets 2 doet U zien, dat het geheele gebied tusschen den Zuidvleugel van het O.H. 2e Leger en de Boekowina voor de Russen openlag.

Op denzelfden 3en September besloot de O. H. legerleiding daarom tot het afsluiten der Karpathenpassen, teneinde het binnendringen der Russen in de Hongaarsche laagvlakte te voorkomen. Aangezien het gros der Russische krachten zich tegenover het O. H. 2e en 3e Leger bevond, behoefde alleen met een plaatselijk optreden van betrekkelijk zwakke Russische krachten in de Karpathen te worden gerekend. Bovendien kon men bij de O.H. legers geen man missen.

Besloten werd dus om in de Karpathen een T.V. te voeren met troepen van minder gehalte en wel voorloopig:

- 2 Hongaarsche landstorm-etappenbrigaden
- eenige marschbataljons
- enkele honved-reserve-batterijen.

Deze troepen — zooals U al hebt opgemerkt: oude lichtingen uit het bedreigde gebied (Hongarije) — deze troepen waren gedeeltelijk nog in de oude, donkere uniformen gekleed, terwijl anderen in burgerkleeding, voorzien van een armband en hoofddeksel moesten strijden. De bewapening bestond uit geweren, waarvan het gros enkelladers was. Mitrailleurs ontbraken.

Onwillekeurig vraagt men zich af, wat de O. H. legerleiding wilde bereiken met deze troepen, die over 200 km. front verspreid, in detachementen moesten worden opgelost om de passen der Karpathen af te sluiten.

In totaal waren slechts 20 bataljons beschikbaar, die U op schets 2 ziet aangegeven. Belast met de leiding van deze T.V. was het — naar Munkász verplaatste —

Militärkommando Lemberg. Dit beschikte op 24 Sept. over 30 landstorm- en marschbataljons, 4 escadrons en 3 batterijen.

Tot 24 September bleef het in de Karpathen rustig. Op dien dag echter kwamen twee plaatselijke Russische aanvallen los. De 2e Gecombineerde Kozakkendivisie stootte in den Uszokerpas door, wierp de daar opgestelde twee landstormbataljons terug en bezette den pas. Zij stond daar zeer gevaarlijk in de Zuidelijke flank van het 2e O.H. leger, dat zich toen al veel Westelijker bevond dan op schets 2.

Ook nu trad men aan O. H. zijde zeer oordeelkundig op tegen dit plaatselijke succes. Het Militärkommando Kaschau stelde de 17 Terr. Lst. Brigade, die onverwijd werd ingezet, beschikbaar.

Maar bovendien hielp — evenals indertijd bij Czernowitz — de C. van het 2e O. H. Leger, wiens belang gediend zou zijn, als de Russen weer over den Karpathenkam zouden zijn teruggeworpen. Uit zijn legerreserve droeg hij aan 38 H. I. D. en 102 Landst. Brig. op, om in den Uszokerpas den aanvankelijken toestand snel te herstellen, wat tusschen 26 en 30 September geschiedde.

Wederom een voorbeeld van een zeer tijdelijke versterking der T.V. met troepen van het hoofdoperatietooneel.

Denzelfden 24en September drongen troepen van het Russische Dnjestrdetachement door in de Woudkarpathen, verdreven de territoriale verbanden en drongen Westelijk van den Karpathenkam in de naar de Hongaarsche laagvlakte leidende rivierdalen verder.

De O.H. legerleiding reageerde hierop niet; zij onderkende het demonstratieve karakter van dezen aanval en droeg den C. der T.V. op om 's vijands opmarsch zoo veel mogelijk te vertragen.

Eerst begin October, toen men op het hoofdoperatietooneel eenige formaties kon vrij maken, stelde zij 8 marschbataljons en 3 batterijen ter beschikking van het Militärkommando Munkäcz.

Dit zette deze troepen als stootgroep in en wierp den vijand uit Hongarije over den Karpathenkam terug.

Begin October bevonden zich in de Karpathen 34 bataljons (landstorm, marschbataljons, gendarmerie en douaniers). Toen werd de Generaal Pflanze Baltin belast met het bevel over deze troepen, die geformeerd werden tot 3 „divisiën” (52, 54 en 56 I. D.). Gaandeweg werd deze „Armeegruppe” versterkt met 55 I. D., de 12e Terr. Landstormbrigade en het Poolsche Legioen. Ook de bataljons van Overste Fischer behoorden er toe.

Op 22 October begon de Generaal Pflanze Baltin met deze uiterst zwakke troepen, die nagenoeg niet over artillerie beschikten, een offensief over de Karpathen. De O. H. legerleiding bedoelde deze onderneming als een offensief, dat de O.H. legers moest ontlasten. Het zou evenwel anders loopen door het élan, waarmede deze territoriale verbanden de Russen te lijf gingen.

Het begon al in de Boekowina. Overste Fischer, die slechts noode een deel dezer provincie had ontruimd, zag op een gegeven dag de kans schoon, trok over de Sereth en bezette op 20 October Czernowitz. Als U zich realiseert, dat Pflanze Baltin's troepen hun aanval eerst op 22 October begonnen, zult U mij wel willen toegeven, dat dit een *daad* van de drie gendarmeriebataljons was.

Generaal Pflanze Baltin versterkte het Boekowina-detachement met nog 3 bataljons; Overste Fischer dekte van nu af aan den rechtervleugel en flank van Baltin's aanvalsgroep.

Deze groep ging op 22 Oct. tot den aanval over, die zóó krachtig en snel werd ingezet, dat het doel dreigde voorbijgestreefd te worden. De zeer actieve generaal heeft zijn troepen op snelle wijze verplaatst door middel van treinen en ossenwagens en wist overal de Pruth en zelfs de lijn Kolomea-Noord van Nadworna te bereiken. Reeds den 29en greep de O. H. legerleiding echter in en gelastte, dat het offensief moest worden gestaakt. Hoofdpdracht van Pflanze Baltin's groep bleef de Karpathen-

verdediging, terwijl de generaal er op moest rekenen, dat enkele, met namen genoemde, onderdeelen zeer spoedig naar elders zouden worden ontboden.

Deze episode is een typisch voorbeeld van een tijdelijk offensief der territoriale verbanden, waarbij de nadruk op het tijdelijke moet vallen. Na de afstraffing van den vijand moet de aanvankelijke taak weer worden opgenomen en worden de tijdelijk ter beschikking gestelde versterkingstroepen weer teruggenomen.

Ook in dit geval was het effect dezer offensieve operatie, dat de Russen voorloopig in de Karpathenstreek rustig bleven. Er ontstond gaandeweg een front.

De toestand van medio November gaf ik op schets 3 aan.

U ziet op deze schets de, thans 4' bataljons sterke, macht van Overste Fischer nog te Czernowitz en omgeving. Hij wist zich daar gedurende 5 weken te handhaven en week eerst op 26 November voor overmacht achter de Sereth terug.

Hoe deze territoriale commandant door zijn tegenstanders werd gevreesd, blijkt wel uit het feit, dat de Russische Gouverneur een oproep aan de bevolking van Czernowitz richtte, waarin werd uitgelooft: 50.000 Roebel voor hem, die Fischer zou dooden of invalide maken en 100.000 Roebel voor dengene, die Fischer als gevangene zou inleveren. Bovendien zou de ontvanger de belooning een aanstelling in Russischen Staatsdienst bekomen (O.H. Stafwerk, II deel, blz. 74).

De latere Generaal-Majoor Fischer is voor zijn bijzondere diensten als Terr. Commandant in de Boekowina benoemd tot Ridder in de Militaire Maria-Theresia-Orde, het hoogste O. H. eereteken.

Ik hoop U met dit voorbeeld te hebben aangetoond, dat de zwakke O.H. verbanden op het gebied der T.V. zeer veel hebben weten te bereiken. Zulks is eensdeels te wijten aan het energieke, doelbewuste optreden van legerleiding en ondercommandanten, anderzijds aan het

zeer doelmatige strategische spel, dat ten aanzien van de steeds wisselende troepensterkten en hun wijze van optreden werd gespeeld.

Die troepenmacht was steeds zoo zwak, als maar eenigszins toelaatbaar was, maar tevens zoo sterk, dat het nagestreefde doel — behoud van territoir — kon worden bereikt.

Teneinde U aan te toonen, dat dit geval niet op zichzelf staat, moge ik U in het kort nog een tweede voorbeeld van een geslaagde T.V. voor oogen voeren en wel:

2°. *De T.V. van Oost-Pruisen in den winter van 1914—1915.*

In de voordracht, die ik voor enkele jaren voor onze Vereeniging mocht houden, heb ik de operatiën in Oost-Pruisen na de eerste ontruiming door de Russen besproken.

De hoofdkrachten van het aldaar opereerende leger werden medio September naar Polen vervoerd en de opdracht der blijvende formaties werd: Bescherming van Oost-Pruisen. Ik heb U toen geschetst, hoe deze opdracht aanvankelijk offensief werd opgelost, doch tevens, hoe telkens weer opnieuw troepen aan deze strijdkrachten werden onttrokken ten behoeve van het hoofdoperatiëtooneel in Polen, zoodat uiteindelijk sterkte en kwaliteit der troepenmacht den bevelhebber dwongen om in de verdediging te vallen.

Op schets 4 is de toestand geschetst, zooals hij den geheelen winter van 1914 op 1915 is geweest. De hoofdmacht voerde de verdediging in een loopgravenstelling, die zich van de Spirding See tot Mallwischken uitstreekte.

Hier streden 78 bataljons, waarvan 54 landstorm en landweer, met nog geen 200 stukken op een front van 120 km. We zouden in dit geval kunnen spreken van een starre T.V.

Typischer was de toestand op de beide vleugels.

In het Zuiden werd de bedoelde stelling verlengd door een territoriale afdeeling, de Landsturm Grenzschutzabteilung Bacmeister, sterk $3\frac{1}{2}$ bataljon, 1 escadron en 2 bat-

terijen, terwijl als beweeglijke reserve de 3e Cavalerie-Brigade ter sterkte van 8 escadrons aanwezig was. De afdeeling sloot een terreinstrook van vele km. breedte af, die geheel bestond uit zwaar bosch, doorsneden met meren en waterlopen. Een terrein dus, dat zich zeer goed leende voor een T.V. met uiterst zwakke troepen. Hóé zwak deze troepen waren, moge ik U aantonen, door de onderdeelen op te sommen, die hier onder de bevelen van Lt. Kolonel Bacmeister streden. Die opsomming zal U tevens een beeld geven van de hoogst eigenaardige samenstelling van territoriale verbanden en van de moeilijke omstandigheden, waaronder de terr. commandanten moeten werken.

Samenstelling van de Grenzschutzabteilung Bacmeister.

- a. 5 losse landstormcompagnieën van 5 verschillende Oost- en West-Pruisische landstormbataljons (Mariënburg, Deutsch-Eylau II, Königsberg II en III, Allenstein I).
- b. $\frac{1}{2}$ landstormbataljon (Deutsch-Eylau I).
- c. $\frac{3}{4}$.. (Aschersleben).
- d. 1 .. (Brausberg I).
- e. 14 mitrailleurs.
- f. het 2e landweer-escadron van XX A.K.
- g. één landweer-veldartilleriebatterij van XX A.K.
- h. één batterij van Res. Veldart. Reg. No. 36.

In het Noorden bevond zich te Tilsit e.o. het Truppenkommando Tilsit onder Oberst Hoffmann, een territoriale formatie van een totale sterkte van 3 bataljons landstorm, 15 mitrailleurs, 3 escadrons en $4\frac{1}{2}$ batterij. De samenstelling was al even eigenaardig als die van het detachement Bacmeister. Het commando bestond n.l. uit:

- a. III-48 R.I.
- b. $\frac{3}{4}$ -Landstormbat. Tilsit II.
- c. $\frac{1}{2}$ -Landstormbat. Tilsit I.
- d. 1 Comp. Landstormbat. Insterburg.

- e. $\frac{3}{4}$ -Landstormbat. Saarlouis (uit Lotharingen!).
- f. 1 comp. wielrijders uit Königsberg.
- g. Zware mitr. afd. Tilsit I. (5 mitr. op auto's).
- h. Idem Königsberg (4 mitr. op auto's).
- i. Oostflotille (6 mitr. op vaartuigen).
- k. 1 esc. van Res. Drag. Reg. No. 1.
- l. 1 Landst. esc. van I A.K.
- m. Reserve-Ersatz-escadron van I A.K.
- n. 3 battn. van 9 cm. uit Königsberg.
- o. 1 batt. 15 hw. van 4 Res. Fusz-Art. Reg.
- p. 2 stukken 10 cm. van de 5e en 7e batterij van het 1 Res. Fusz-Art. Reg.

Aan dit heterogene commando was opgedragen de verdediging van de rivier de Memel over een front van \pm 60 km. Deze rivier was dichtgevroren en kon ook door artillerie overal worden overschreden. Aan de Noordzijde stond de halve 68e Russ. res. divisie, sterk 8 bataljons. Het gros bezette een bruggenhoofd tegenover Tilsit.

Het detachement heeft zich nochtans gehandhaafd en stelde zodoende de Noordflank van de hoofdmacht van het 8e Lr. gedurende den winter veilig. Van de opstelling der troepen is helaas weinig bekend; wij weten alleen, dat de overgangen over de rivier bezet waren en dat zwakke wachten zelfs aan de spoorlijn, N.W. van Tilsit, stonden. Oost van Tilsit stonden wachten op den Zuid. rivieroever. Drie landstormcompagnieën van het toch al zwakke detachement hielden de stad Memel den geheelen winter in Deutsche handen!

De Deutsche legerleiding besloot om op 8 Februari met nieuw aangevoerde troepen een offensief in Oost-Pruisen in te zetten. Dit offensief, bekend als de winterslag in Masoeren, leidde tot de totale vernietiging van het 10e Russ. Leger en is een voorbeeld van het uitbreken van operatieve krachten uit een territoriaal gebied.

Om dezen aanval, die naar het Oosten was gericht, in het Noorden veilig te stellen, werden de territoriale troe-

pen te Tilsit en omgeving versterkt met 2 ersatz-regimenten, 24 mitrailleurs, 1 ersatz-escadron, 1 ski-bataljon en enkele stukken geschut en gesteld onder Gen. Maj. von Esebeck. Zij beveiligden de verbindingen van de opererende hoofdmacht tegen het Noorden en zetten op 14 Febr., toen de Russen de Memellinie verlieten, de vervolging in. Het kwam tot gevechten. Den 18en Februari werd Tauroggen op Russisch gebied bezet en kreeg de brigade opdracht den Noordvleugel van het offensief van Schirwindt tot aan de Oostzee, d.w.z. over een frontbreedte van 140 km., „zu sichern“. Hier werd de T.V. dus op vijandelijk gebied overgebracht.

Over de opstelling der brigade ontbreken helaas gegevens.

Ook in dit geval treffen weer de geweldige fronten, de heterogene samenstelling der verbanden, de geringe sterkte daarvan (vooral aan artillerie) en het feit, dat tóch alles goed verliep en een belangrijk deel van Oost-Pruisen in Duitse handen bleef.

3°. *De T.V. in Zevenburgen in September 1916. (Zie schets 5).*

Tenslotte nog een kort voorbeeld van een T.V., die de concentratie der nog niet aanwezige operationele hoofdmacht moest mogelijk maken, dus van een T.V. in 's vijands hoofdparschstrook.

In Augustus 1916 werd het duidelijk, dat Roemenië aan de zijde der Entente aan den oorlog zou deelnemen. Verwacht mocht worden, dat het reeds lang gemobiliseerde Roemeensche leger met zijn hoofdmacht Zevenburgen zou binnenvallen, omdat de nationale adspiraties der Roemenen hier op de snelste en meest afdoende wijze zouden kunnen worden verwezenlijkt.

Aan Centrale zijde was men aan alle fronten gebonden door de offensieven van Verdun en aan de Somme op het Westfront, den 6en Isonzoslag aan het Italiaansche front

en het geweldige Broessilow-offensief in Galicië en de Boekowina.

Er was dus geen sprake van, dat men troepen van voldoende sterkte in Zevenburgen kon concentreeren om het Roemeensche offensief op te vangen, zoodat de Roemeensche oorlogsverklaring den kritieksten toestand schiep, waarin de Centralen ooit hebben verkeerd.

Bovendien had men verzuimd om in Zevenburgen duurzame versterkingen aan te leggen.

Het land lag dus open voor de op schets 5 geteekende 3 Roemeensche legers, waarvan de gezamenlijke sterkte op 370.000 man kan worden gesteld.

Deze rukten op het uur der oorlogsverklaring (Zondag 27 Augustus te 21.00) Zevenburgen in 14 colonnes binnen.

De Centralen wisten toen reeds lang, dat zij eerst omstreeks 20 September troepen van eenige betekenis zouden kunnen concentreeren.

Een hopeloos geval dus, maar ook hier niet zóó hopeloos als het scheen.

In de eerste plaats, omdat men in het bergachtige terrein een waardevollen bondgenoot vond, in de tweede plaats, omdat de Roemenen geen oorlogservaring hadden en ten derde, omdat men een commandant wist te vinden, die met enorme energie en taaie volharding zijn schijnbaar hopelooze opdracht wist te volvoeren: Generaal Arz von Strauszenburg, de latere en laatste Chef van den O.H. Generalen Staf en zoon van Zevenburgen.

In den loop van de maand Augustus had men dezen generaal met den staf van het 1e O.H. leger belast met de voorbereiding der verdediging van Zevenburgen. De opdracht was een zuiver territoriale: Den vijand *van de grens af*, elken duimbreed gronds betwisten, zooveel mogelijk — mede door het aanbrengen van vernielingen — verdragend optreden en in het uiterste geval de Maroszlinie houden, totdat operatieve strijdkrachten voor een tegenactie zouden zijn verzameld. Voorts moest de ontruiming van het gebied worden beschermd.

De middelen, die daartoe aan den Generaal werden verstrekt, stempelden de te voeren actie eveneens tot een territoriale. Twee „abgekämpfte Divisionen“, losse infanterieregimenten en bataljons, losse batterijen van her- en derwaarts aangevoerd, nieuw-opgerichte veld- en honvedbataljons en -batterijen, etappen-, alarm- en gendarmeriebataljons en een landstormhuzarendivisie moesten het „1e Leger“ vormen.

In totaal werden beschikbaar gesteld voor een grensfront van 600 km.:

51 bataljons, waarvan 20 zeer zwakke actieve,

10 escadrons landstorm honved-huzaren

en 17 batterijen (76 stukken), d.i. de artillerie van één Nederlandsche Divisiegroep!

Te zamen 34.000 man.

De etappenbataljons waren bewapend met geweren van verschillend model, de alarmbataljons waren slechts gedeeltelijk geoefend.

De eenheden werden tot „brigaden“ en „divisiën“ geformeerd, zoodat de Generaal Arz op 27 Aug. beschikte over:

61 I. D.

71 I. D.

143, 144, 145 I. Brig.

39 I. D. (in opmarsch).

51 I. D. (in opmarsch).

Een en ander klinkt nogal frisch. Wanneer ik U evenwel mededeel, dat 144 I. B. bestond uit 1 bataljon, 2 etappenbataljons, 3 bergwerkbataljons en één batterij, en 145 I. B. uit 4 bataljons en 3 batterijen, krijgt U een juister beeld van het geheel.

U ziet deze troepen op schets 5 opgesteld nabij de belangrijkste passen. De grens was in 5 vakken verdeeld, in elk vak was de verdediging aan een eenheid toevertrouwd, waarbij de gendarmerie een waarschuwend scherm en de cavalerie-eenheden een beweeglijke reserve vormden.

51 I.D. was legerreserve, doch telde nog slechts 5 bataljons.

Het is wel zeer merkwaardig, dat de weerstand van deze uiterst zwakke troepen toch invloed heeft gehad op de vorderingen der Roemenen. Ik kan deze operatiën hier niet op den voet volgen, doch moge belangstellenden verwijzen naar wat daarover in het fraaie en o.m. van terrein-foto's voorziene O.H. stafwerk staat vermeld.

Eén en ander is eenerzijds te danken aan de zeer actieve en agressieve verdediging der O.H., die zich aan den bodem vastklampten en zelfs vasttheraden tegenaanvallen verrichtten, anderzijds aan het doelbewuste, offensieve gebruik, dat het legercommando van zijn zwakke reserve en van de na 2 September geleidelijk per spoor aangevoerde nieuwe troepen maakte.

Deze verdediging van het Zevenburgsche grondgebied tegen twaalfvoudige overmacht is één der mooiste voorbeelden uit den Wereldoorlog t.a.v. vertragend optreden met een minderheid.

Moge ik als voorbeeld het gebeurde bij Hermannstadt even schetsen.

Hier rukte de 13 Roem. I.D., sterk 17 bataljons en 11 batterijen op 27 Aug. door den Roode-Torenpas op Hermannstadt aan.

De O.H. 143 I. Brig., sterk 8 bataljons en 3 batterijen, stond met 4 bataljons en 1 batterij over 72 km. frontbreedte op den grenskam der Transsylvanische Alpen en met het gros (4 bataljons en 2 batterijen) in stelling te Tolmein aan het Noord. uiteinde van den pas.

28 Aug. deden 2 bataljons een tegenaanval op de opmarcheerende Roemenen.

29 Aug. dreigde de stelling bij Tolmein te worden omtrokken en ging 143 I. Brig. 12 km. terug tot Schellenberg, Z. van Hermansstadt. Bate: 2 dagen tijdwinst.

Inmiddels greep de legercommandant in, omdat de Roemenen bij een opmarsch over Hermannstadt snel de Maroszlinie zouden kunnen bereiken en daar de voornaamste spoorlijn voor den aanvoer der Duitsch-O.H. hoofdmacht zouden kunnen afsnijden. Hij dirigeerde 51 I.D., de legerreserve, per trein naar Hermanstadt en ge-

lastte het terugwerpen der Roemenen over den Roode-Torenpas.

De divisie kwam echter te laat, omdat op 30 Aug. de 143 I. Brig. bij Schellenberg door zeer overmachtige Roem. krachten was aangevallen en teruggedrongen. C.-51 I.D. besloot daarom zijn zwakke divisie (5½ bataljon met 2 batterijen) en 143 I. Brig. op te stellen op de heuvels, Noord van Hermannstadt. In de stad zelve, die dus in niemandsland kwam te liggen, bleef Majoor Reiner met een landstormetappenbataljon en dekte onverstoord den afvoer van staats- en militaire goederen. Hij sloeg op 1 September een zwakken Roemeenschen aanval af.

Mijne Heeren, deze werkelijk ondenkbare situatie is tot 26 Sept. blijven bestaan!

Toen de Roemenen van 1 tot 4 September rustig bleven, werd de 143 I. Brig. weggevoerd en in het Noorden van Zevenburgen als reserve opgesteld. De overblijvende 51 I.D. trad zeer actief op, liet door kleine ondernemingen de Roemenen voortdurend verontrusten en wist deze inderdaad te intimideeren.

Op 7 en 10 September werden Roemeensche aanvallen resoluut afgewezen.

Op 11 September kwamen 1 O.H. en 1 Duitsche cavalerie-divisie aan, die links en rechts van 51 I.D. werden opgesteld.

In dezen tijd werd een plaatselijk succes der Roemenen door een tegenaanval van 2 bataljons van 51 I.D. ongedaan gemaakt.

Om kort te gaan, de troepen bij Hermannstadt wisten zich tot 26 September te handhaven, óók het etappenbataljon in de stad zelve. Toen begon het nieuw aangevoerde Duitsche 9e Leger den slag bij Hermannstadt.

Ook op andere deelen van het Zevenburgsche front vindt U hetzelfde beeld. Schitterend b.v. is het optreden van de 144 I. Brig. aan de Szurdijk- en Vulkanpassen bij Petroseny, waar de Roemenen zelfs weer over den bergkam werden teruggeworpen.

Even resoluut trad 71 I.D. onder den Gen. Maj. Goldmann op in de omgeving van Kronstadt. Schitterend is zijn optreden op 15 September, toen hij als remmende groep 5 bataljons en 1 batterij van zijn troepen over 48 km. frontbreedte opstelde en met het gros zijner divisie een tegenaanval deed in flank en rug van de Roemenen, toen zij de Alt overtrokken (gevecht bij Katzen-dorff).

Ook deze Divisiecommandant kende het terrein, hij had jarenlang als stafofficier in Kronstadt gelegen en was daarom benoemd tot Comm. dezer divisie.

M. d. V., M. H.

Ik moet eindigen; misschien vroeg ik al te veel van Uw aandacht.

Moge het mij gelukt zijn Uw belangstelling voor dit onderwerp te wekken en speciaal voor de krijgsgeschiedenis op dit gebied. Die is toch die belangstelling volkomen waard, vooral die van onze subalterne reserve-officieren, op wie zulk een belangrijke taak bij de T.V. zal rusten.

Kennis dier krijgsgeschiedenis doet zien, dat de operatiën bij de T.V. een totaal ander karakter dragen dan de strijd op het hoofdoperatietooneel; het persoonlijke element treedt er meer in naar voren: zelfs de positie van den eenvoudigen soldaat is een andere, indien hij bij een territoriaal detachement is ingedeeld, dan wanneer hij één elementje is in een slagfront van kilometers breedte.

Hoeveel te meer geldt zulks voor de officieren. Vergelijkt U eens de positie van een commandant van een grenswachtdetachement met die van een sectiecommandant bij het Veldleger.

Ik zou niet willen zeggen, dat de eene positie moeilijker is dan de andere; zij zijn eigenlijk onvergelykbare grootheden.

Maar wél weet ik dit:

Commandanten en troepen, die met territoriale verdedi-

ging worden belast, moeten inzien, dat hun zwakte in getalsterkte alleen vergoed kan worden door zeer groote beweeglijkheid, stoutmoedig optreden en werkelijk strijden tot den laatsten man en de laatste patroon.

De territoriale verdediging vraagt geen grootmeesters in de moderne tactiek, doch commandanten met grooten persoonlijk moed, die hun troep weten te bezielen en die geboden kansen snel weten uit te buiten. Flinke kerels vol liefde voor den aan hun zorg toevertrouwd vaderlandschen bodem en doordrongen van den wil om het uiterste te geven. Dat deze in ons Nederlandsche volk zijn te vinden, is geen vraag; onze geheele koloniale krijgsgeschiedenis bewijst het.

Dit moge ons sterken in het vertrouwen, dat in voorkomend geval ook onze territoriale troepen hun zeer moeilijke, doch eervolle taak, op waardige wijze zullen weten te volvoeren.

Ik heb gezegd.

Kapitein der Genie J. C. G. Nottrot.

Mijnheer de Voorzitter, Mijne Heeren.

Het is met eenigen schroom, dat ik, na de zoo weldoorwrochte rede van den geachten inleider, toch gaarne nog eenige oogenblikken van Uw aandacht vraag voor het, in het bijzonder voor mijn gebied, de versterkingskunst, bij het vraagstuk der territoriale verdediging zoo belangrijke punt: *het terrein*.

De Kapitein Wilson, die, bij de uitgebreidheid van zijn onderwerp, dezen factor slechts heeft kunnen aanstippen, heeft ons, aan de hand van de krijgsgeschiedenis, eenige malen op dezen avond, de geringe geoefendheid en uitrusting der infanterie en de schaarsche toebedeeling met hulpwapens en -diensten van de, voor territoriale verdediging aangewezen troepen geschilderd.

Des te meer en des te dringender komt dus de tijdelijke

en plaatselijke versterking van het terrein, en de voorbereiding daarvan in vreedestijd, naar voren.

In dit verband nu wil ik een drietal opmerkingen maken.

In de eerste plaats deze. Een groote rol bij de territoriale verdediging kunnen m.i. incidenteele onderwaterzettingen vervullen.

Voor al in onze polderterreinen is dit strijdmiddel, mits in de mogelijkheden harer toepassing reeds in vreedestijd grondig bestudeerd en althans op papier voorbereid, van niet te onderschatten beteekenis.

Doch ook in de hooger gelegen streken van ons land kan door opstuwing van beken of kleine rivieren aan deze plaatselijk een grootere waarde als hindernis worden toebedeeld.

Voor beide gevallen is het m.i. echter noodzakelijk, dat reeds in vreedestijd den tactischen commandanten daarover zóó uitvoerige gegevens ten dienste worden gesteld, dat dit middel, in elke zich voordoende situatie, door hen op de meest geëigende wijze zal kunnen worden aangewend.

Een tweede opmerking betreft onze vroegere — niet meer in ons tegenwoordige vestingstelsel opgenomen — verspreid gelegen kleinere verdedigingswerken, voormalige forten, redouten, lunetten, batterijen; de meesten al meer of minder in staat van verwording.

Bij elke oefening, zoowel op de kaart als in het terrein, blijkt telkenmale weer, hoe juist de ligging dezer werkjes door onze voorvaderen werd uitgekozen.

Juist in de territoriale verdediging, waarvoor in het algemeen geen moderne duurzame versterkingen — zij het ook van kleinen omvang — zullen worden gebouwd, kunnen deze, meestal door een natte gracht omgeven aardwerken, ais weerstandskernen een nuttige taak vervullen.

De derde opmerking betreft de uitvoering van vernielingen. Inleider wil slechts vernielingen van geringen omvang, d.w.z. hij wenscht kapitaalvernietiging op groote schaal te vermijden.

Waarschijnlijk is er hier geen werkelijk verschil tusschen spreker en mij; ook ik althans zou in dit geval het schep-

pen van kilometers breede vernielingsstrooken willen ontgaan, nochtans lijkt het mij onraadzaam bij de territoriale verdediging in bepaalde gevallen terug te deinzen voor de vernieling van grootere bruggen of andere kunstwerken.

M. d. V., ik heb gezegd.

Gep. Luitenant-Generaal W. E. van Dam van Isselt.

Mijnheer de V., M. H.,

Gelet op het belang van het onderwerp van hedenavond, ook gelet op den persoon van den Spr., stel ik er prijs op — al kan hij krachtens zijn zelfstandigheidspolitiek zeer goed alleen strijden — kort deel te nemen aan het debat.

Laat mij beginnen te verzekeren, dat ik het in nagenoeg alles volkomen met hem eens ben, dat ik zijn systeem een echt nationale opvatting oordeel van *landsverdediging*, zijnde eigenlijk niets dan *territoriale verdediging*. Wij kunnen ons land niet verdedigen door aanvallen of slagleveren nabij de grenzen, wat ik anti-nationaal oordeel wegens de kans met één slag ten onder te gaan. Evenmin kunnen wij ons land verdedigen als Rusland in 1812, Zuid-Afrika in den Boerenoorlog, thans Abessinië, zooals wellicht ook in Indië mogelijk zou zijn.

Als *kleine* mogendheid, die beschikt over onmetelijke krachten van militair-aardrijkskundigen aard in het hart des lands — als wij ze maar weten te ontwikkelen en te gebruiken — is *behoud* van onze strijdkrachten en *behoud* van ons land m.i. no. 1.

Het is begrijpelijk, maar tevens zeer te betreuren, dat men in militaire kringen en daardoor ook in onze leerboeken over de strategie niet een meer open oog heeft voor de theorie van het *behoud* van de strijdkrachten: geen groote mogendheidje spelen; geen roekelooze veldslagen in den aanvang met de kans ineens ten onder te gaan aan de grenzen, waarbij achter ons liggen schier alle factoren om

gedurende *onbeperkten* tijd een strijd à outrance vol te houden.

Het zou een afzonderlijken avond nemen dit punt gefundeerd toe te lichten. Ik wijs er dus slechts op:

1°. dat het begrip en beginsel zoo oud zijn als de weg naar Rome; immers tijdens den tweeden Punischen oorlog, ruim 200 jaar v. Chr., paste de Romeinsche veldheer en dictator Fabius Maximus het reeds toe, reden, waarom hij Cunctator (de Talmer) werd geheeten, een weinig eervolle benaming; echter: hij redde zijn land en zijn meer wagenden collega M. Rufus.

2°. dat onze grootste militaire strategen, de Stadhouders Maurits, Willem Lodewijk, Frederik Hendrik en Willem III het beginsel kenden en uitnemend in toepassing hebben gebracht. Ik heb dat hier in den winter 1911/12 in een voordracht „Nationale oorlogsvoorbereiding” in algemeen zinn ontwikkeld en dat in een verhandeling 1917 „Prins Maurits' veldtocht van 1599” aan de hand van een concreet geval meer in bijzonderheden uitgewerkt.

3°. dat eigenlijk alle oorlogen, op onzen bodem gevoerd, zijn doodgebloed tegen onneembare, door onderwaterzettingen gedekte stellingen — ik ontmoet hier den heer Nottrot en verwijs naar de jaren 1599, 1629, 1672, 1799 en 1809 — en dat, zoo al een enkele maal de derde phase der landsverdediging, die van strategische tegenaanvallen, op *zeer bescheiden* schaal tot haar recht kwam (1629 en 1672/3), de aanvaller toch ook zeker zonder deze zou zijn geweken;

4°. dat wij, militairen, ons te veel blind staren op het verheffend militaire schouwspel van veldslagen leveren en zoo mogelijk die winnen, voor ons vrij zeker: die verliezen; daarom bestudeeren wij voorheen met groote voorliefde de Duitsche troepenleiding 1870/1, thans de overwinnaars in den wereldoorlog in hun veldslagen. Maar de nuchtere, praktische, geïnterneerde Engelsche officier einde 1915 of begin 1916 had toch gelijk, toen hij met de vasthoudendheid, John Bull eigen, met trots en volkomen zelfvertrouwen zeide: „let eens op; de Duitschers

winnen alle slagen, maar wij winnen den oorlog". M.a.w. er is nog iets hoogers dan veldslagen; zij vormen maar een element tot de uiteindelijke zegepraal. Niet het begrip, doch wèl het beeld was mij een openbaring. En ik geloof, dat het voor 't kleine Nederland een strategische les der *eerste orde* inhoudt.

Naast het beginsel van het behoud der strijdkrachten dat van het *behoud* van het *land* met al zijn hulpbronnen: de *landsverdediging*, in engeren zin de territoriale verdediging. Wij als klein land moeten bij de verdediging woekeren met onze terugtochtslijnen — wat wij kunnen (zie onze krijgsgeschiedenis) — om niet weldra „au pied du mur" te worden gezet (1787, bewegingsoorlog), maar wij moeten ook woekeren met ons grondgebied, want iedere km.² is er voor ons één. Vooral onze excentrische ligging op de N.W. punt van Europa's vaste land en onze zelfstandigheidspolitiek maken streven tot behoud van een zoo groote mogelijk, politiek, economisch en militair meest waardevolle deel van ons land voor ons tot een *gebiedenden* eisch. Het staat wel als een paal boven water, dat ons in den aanvang bondgenooten zullen ontbreken, die *tastbaren* steun brengen, en dat, mocht die ons bij hooge uitzondering worden geboden, wij daarmee zouden ervaren het paard van Troje te hebben binnengehaald. Hier zou gelden: „niets om niet", en bij de afrekening zouden wij het gelag moeten betalen: in geld en/of in overzeesche gewesten. De eenige mogendheid, waarop wij ons politiek zouden kunnen oriënteeren, is Engeland, doch dat zal als grootste maritieme mogendheid bij het begin van een oorlog *te land* steeds meer dan genoeg hebben aan zijn eigen leed; bovendien zijn de ervaringen in dit opzicht niet hoopvol, want na het Napoleontische tijdperk behield het zeer waardevolle gedeelten van ons voormalig koloniaal bezit, waaronder de *woonkolonie* aan de Kaap d. G. H. c.a.

Het geval lijkt mij voor ons, ook door excentrische ligging, ondenkbaar, dat het ons zou kunnen gaan als België

in 1914/8, dat ons Veldleger c.a. zou kunnen uitwijken op bondgenootschappelijken bodem, dat het daar als een element van eigen bloed zou worden geherbergd en in stand gehouden, dat ons land daarna ongerept uit den strijd zou komen. Onze zelfstandigheidspolitiek, ook andere omstandigheden eischen *van ons*: behoud van het eigen grondgebied, voor zoover dat met strategische grondbeginselen slechts *eenigszins* vereenigbaar is. Trouwens België streeft er in de laatste jaren naar — waarschijnlijk *juist* door de ervaringen van 1914/8 — zijn territorium in vollen omvang te verdedigen, dat *reeds zeer kort achter de grenzen* aanvangende, ¹⁾ om daarna die T.V. in meer achtergelegen stellingen *voor zoover die er zijn*, voort te zetten. Van nature zóó sterke stellingen als wij bezitten, dank zij groote rivieren, *laag gelegen*, zeer doorsneden polderland, groote prise's d'eau onmiddellijk bij de hand vindt men daar echter niet.

Doch ook zij, die de landsverdediging en het deelnemen van Nederland aan een grooten internationalen oorlog meer zien in het buiten plaatsen en met meer nadruk buiten handhaven van ons Veldleger, kunnen niet blind zijn voor de groote voordeelen, ja de noodzakelijkheid van zekere T.V. — het is slechts een der vele argumenten, welke daarvóór pleiten — omdat ons Veldleger, hoe sterk men dit make, toch altijd slechts een terreinstrook van beperkte frontbreedte kan innemen en dekken, zoodat voor de onverbidde noodige flankaanleuning, c.q. zelfs rugdekking, de beteekenis dier T.V. toch van zelf weer naar voren komt.

Wat Spr.'s stellingen betreft, ik ga er in algemeenen zin *volkomen* mede accoord. In I wordt er terecht op gewezen, dat de T.V. moet worden gevoerd met tweede- en derde-rangsstrijdkrachten, bij ons dus wat ik nog steeds blijf noemen de *reserveregimenten*. Onder die T.V.

¹⁾ Met dit aan te halen zij allerminst bedoeld, dat ik accoord zou gaan met de opvatting reeds daar een aanzienlijk bedrag aan doode weermiddelen te besteden.

verstaan wij de grens- en kustdekking, het tegenwoordig zoo actueele en belangrijke opvangen van den eersten stoot: de strategische overrompeling met moderne, zeer snelle troepen en oorlogsmiddelen; vertragen van den opmarsch des vijands vóór en buiten het hoofdoperatietoneel; vasthouden van nevengebieden; wat dit laatste betreft denken wij in de eerste plaats aan Zeeland; verder zoo mogelijk aan het polderland van Friesland en Groningen; beide heb ik meermalen de vleugeluitbreidingen van de Vesting Holland geheeten. Aan de verdediging van Zeeland wordt tegenwoordig, dank zij den laatsten grooten oorlog, veel meer aandacht geschonken; voor de verdediging van het nog meer excentrisch gelegen Friesland en Groningen vindt men — omdat men daar voor een zeer belangrijk deel zijn kracht zal moeten zoeken en kunnen vinden in het water, ik ontmoet hier andermaal den heer Nottrot — zeer belangrijke aanwijzingen in het reeds door Spr. genoemde werk over de T.V. van dat nevengebied in 1672/3.¹⁾

Het opvangen van dien eersten stoot, wij hoorden het weer van Spr., zal hooge eischen aan die troepen stellen en een bijzondere tactiek (stelling 6. „indeeling van eenige (oudere) artillerie“; voorts stelling 7). Spr. stelde bij de T.V. het offensieve, althans het actieve element zeer op den voorgrond. Alleen rijst de vraag: hoe moet dat gaan in 's vijands opmarschstrook in de eerste oorlogsdagen, uiterlijk-weken, met onze regimenten van oudere jaarklassen, die in vreedestijd nimmer bijeenkomen? Het wordt dus — ik wees er hier reeds 26 Oct. 1923 uitvoerig gemotiveerd op en ik herhaal het thans kort — een *dringende eisch* des tijds, vooral gelet op die zoo hoogst moeilijke taak in de eerste oorlogsdagen en de steeds toenemende beduchtheid voor strategische overrompeling, dat die regimenten, laat het zijn bataljons, althans af en toe bijeenkomen en zich een week oefenen precies in de terreinen, waar zij al dadelijk zullen moeten optreden (militaire grenzen).

¹⁾ Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde. 1930/1. Door Mart. Nijhoff in 1931 als overdruk in boekvorm afzonderlijk in den handel gebracht.

Wat stelling 4 betreft, de keuze tusschen 2 systemen, geef ik met Spr. onvoorwaardelijk de voorkeur aan het eerste systeem. Wanneer men niet voor de neventaken, welke wij hier op het oog hebben, aanvankelijk indeelt „een vermoedelijk op den duur te verkleinen macht”, is er alle kans, dat men achter de feiten zal aanloopen, de troepenmacht, blijkt zij noodig, te laat zal worden versterkt, het beoogde doel gemist. Bedenken wij, dat de stellingen er zijn voor het leger, het leger er niet is voor de stellingen, propt men dus niet van huis uit dat deel der Vesting Holland vol troepen, dat door het buiten staand Veldleger c.a. wordt gedekt, dan zullen er toch van onze reserve-regimenten, na aftrek van de noodzakelijke Divisie-groepsreserves en van een kustdekking inclusief haar vleugelsteunpunten den Helder-Texel en Voorne, een voldoende aantal overblijven om onze T.B.'s een zoodanige macht toe te bedeelen, dat zij daarmede wat kunnen beginnen. Deze troepenmachten vormen tevens in dië lands-gedeelten, waar zij niet of niet geheel noodig zullen blijken, eene aanvankelijk sluimerende algemeene reserve in den hand van den O.L.Z.

Begrijpelijkerwijze ga ik ook accoord met stelling 8: „Hoofdbeginsel der T.V. zij een zoo groot mogelijk deel van ons gebied in handen te houden”. Spreker van hedenavond mijn hulde brengende voor zijn zelfstandigheids-politiek en voor de verdediging van *zijn* territorium in deze vergadering, wil ik besluiten met het aanhalen van een 4-regelig gedichtje, dat ik inlaschte in mijn verhandeling over Prins Maurits' veldtocht van 1599, reeds destijds op onzen bodem *volkomen* het toonbeeld van den loopgravenstrijd, zooals deze zich internationaal eerst in den grooten oorlog 1914/8 heeft geopenbaard: verstarring in het groot; pionieren; sterk opleven van den kleinen oorlog.¹⁾

Het versje werd gemaakt aan het einde van het oorlogs-

¹⁾ Een 270-tal voorbeelden uit den kleinen oorlog op al onze fronten na het verstarren van den strijd op ons grondgebied tijdens den oorlog van 1672/3, vindt men van mijne hand in Allen Weerbaar 1912/3.

jaar 1599, toen de Prins ondanks herhaalden aandrang der Staten-Generaal en van van Oldenbarnevelt meermalen had geweigerd het leger over de rivieren te voeren voor een gewaagden slag op „de heidevelden” en hij zijn hardnekkig standhouden achter onze groote rivieren, een soort T.V., met goeden uitslag bekroond zag: de vijand, die zich zijn tanden had stomp gebeten op de kracht onzer terreinen, droop af.

Dat gedichtje luidt:

„Den winnaer is vermaerder
En van veel schoonder schijn;
Nochtans is de bewaerder
Des volckes medicyn”.

Hiermede zijn de belangstelling voor slagleveren contra meer lijdelijke T.V., de waardeering, welke zij bij het groote publiek vinden, doch ook beider zeer verschillende *intrinsieke* beteekenis vooral voor een klein land als Nederland, treffend naar waarde geschetst.

De Voorzitter.

Mijne Heeren! Na het hooren van de belangrijke uiteenzettingen van den spreker betreffende de gevechten in de Boekowina zal het U ongetwijfeld belang inboezemen, te vernemen, dat een der medestrijders, de gepensioneerde Kolonel Fr. Verspyck van het voormalige Keizerlijke Oostenrijksch-Hongaarsche Leger, toenmaals Bataljons-Commandant in de Boekowina, thans in ons midden vertoeft. (Applaus).

Kapitein van den Generalen Staf J. J. C. P. Wilson.

Mijn beantwoording der beide geachte vorige sprekers kan kort zijn; ik moge mij daarbij tot hen wenden in de volgorde, waarin zij spraken.

Den Kapitein Nottrot ben ik zeer dankbaar voor zijn aanvullende opmerkingen betreffende onderwaterzettingen en oude verdedigingswerken. Mijn leerlingen en oud-leerlingen zullen weten, dat deze onderwerpen zich steeds in mijn belangstelling mochten verheugen; dat ik er niet

over sprak, vindt zijn reden in het feit, dat ik mij moest beperken. De waarde eener goede inundatie-voorbereiding, ook in territoriale gebieden, onderschrijf ik evenwel ten volle. Onderwaterzettingen zullen bij de T.V. zeer belangrijke diensten kunnen bewijzen..... mits zij niet te vroegtijdig als fronthindernis worden gebezigd. Want een inundatiestelling verhindert het offensief en de T.V. moet vóór alles een aanvallend, zelfs een agressief karakter dragen. Doch in laatste instantie en ook om 's vijands aanvalsterrein zijwaarts in te perken, zullen onderwaterzettingen zeer nuttige diensten kunnen bewijzen.

Voor wat betreft de vernielingen, heeft de Kapitein Nottrot mijn bedoelingen volkomen naar waarde geschat: ik bedoelde, dat ik niets gevoelde voor vernielingszônes. Met hem ben ik eens, dat zulks de eventueele vernieling van een groote brug geenszins behoeft uit te sluiten.

Den Generaal van Dam van Isselt moge ik mijn dank betuigen voor den gebrachten steun. Het is niet verwonderlijk, dat de Generaal mijn stellingen onderschrijft; de grondslag voor deze voordracht toch legde een tiental jaren geleden de toenmalige Directeur der H.K.S., Kolonel van den Generalen Staf W. E. van Dam van Isselt. Het kan mij slechts verheugen, dat ik er dezen avond toe heb mogen bijdragen om de ideeën van den Generaal in ruimere kring te verbreiden.

De Voorzitter.

Mijne Heeren! Ik weet zeker, dat ik uit Uw aller naam spreek, indien ik den Kapitein Wilson ten zeerste dank zeg voor zijne uitnemende en belangwekkende rede. Wij mogen hem wel erkentelijk zijn, dat hij dit zoo hoogst interessante onderwerp voor ons heeft willen behandelen. Dit onderwerp toch is van belang voor ons allen, maar inzonderheid voor de vele subalterne reserve-officieren, die bij de territoriale verdediging een uiterst belangrijke taak zullen krijgen te vervullen.

Voorts bedank ik de heeren debaters voor hunne belangrijke bijdragen en sluit hiermede de vergadering.

Mededeelingen van huishoudelijken aard.

Nieuwe Leden.

NED.-INDIE:

Opgaven van den Heer Hoofd-Correspondent nog niet ingekomen.

NEDERLAND:

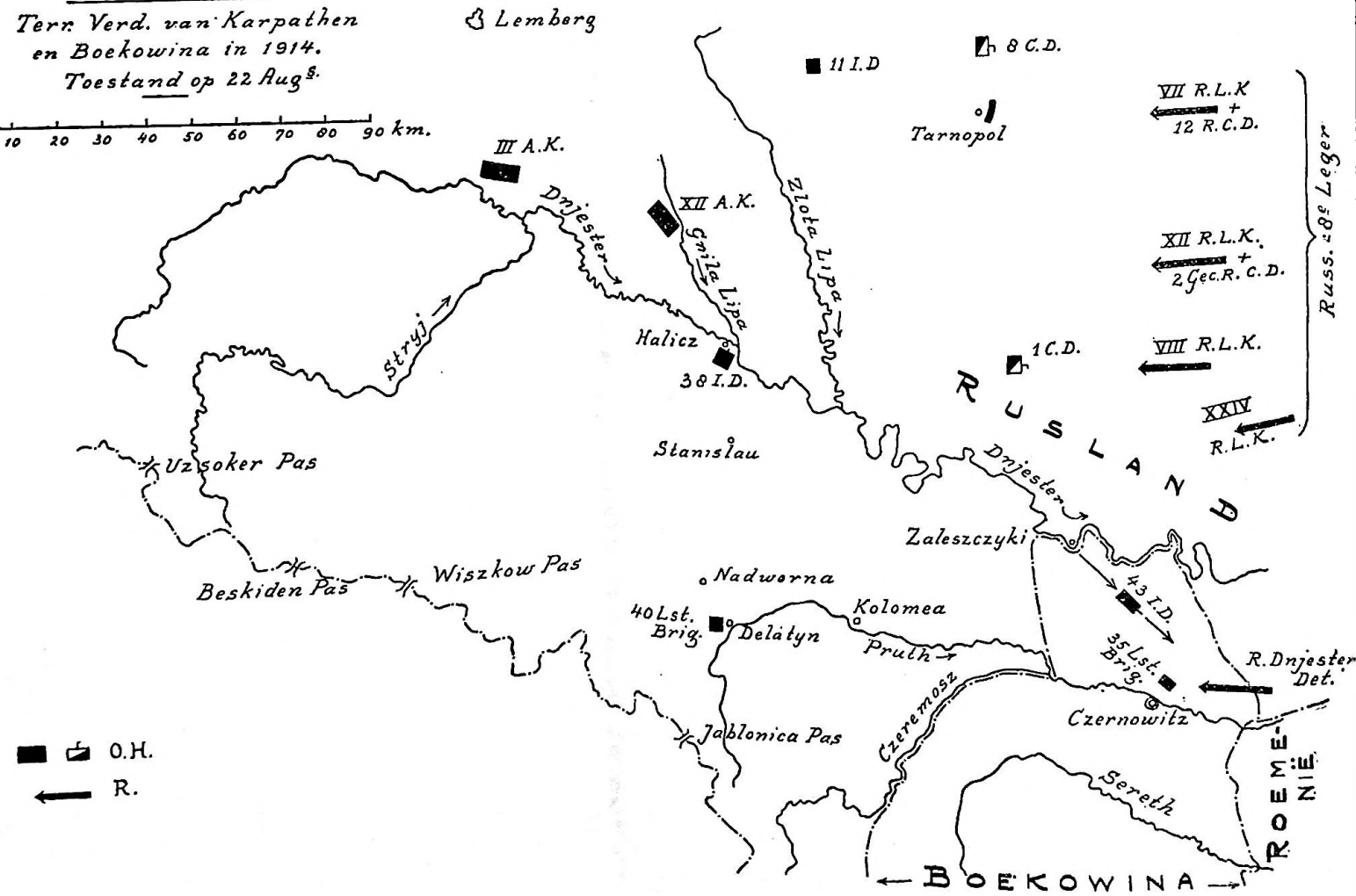
's-Gravenhage: R. O. van Gennep, res. maj. R. W., Drs. J. Ridder, res. lt. Inf., J. A. Langelaan, res. lt. R. W., N. G. J. Huigen, res. lt. Motor Art., W. Teller, res. lt. Inf., S. W. D. Kuikenga, res. lt. Inf., W. G. G. Klaarwater, res. lt. Inf., J. Lagas, lt. Art., A. Kroese, lt. ter zee 1e kl., H. H. Blom, lt. Inf., H. F. Beenhaker, kapt. Inf., L. R. van der Elst, kapt. Inf. K.N.I.L., R. W. van de Beek, lt. Inf. K.N.I.L., J. D. de Riemer, lt. Inf. K.N.I.L., L. M. Arnoldy, kapt. Inf., E. E. Holle, lt. der Genie, D. W. Joekes, kornet Art., F. H. W. C. G. van Dun, lt. 2 R.V.A. Alkmaar: W. A. Groenendijk, res. kapt. 22 R.I. Amsterdam: W. Walter, res. lt. R. W., P. C. M. Domensino, res. lt. V.A. Bergen op Zoom: H. J. van Gruting, res. kapt. R.W. den Bosch: Mr. J. J. A. H. M. van Besouw, res. lt. V.A. Breda: H. A. Franssen, cad. serg. K.M.A., L. Lucassen, id., L. F. G. E. Peters, id., J. W. Portier, id., H. A. Rodrigo, id., H. J. Schoolland, id., C. J. L. Wolzak, id. Delft: P. M. Waszink, korn. Art. Deventer: J. W. Bouwens, lt. 1 R.H. Ede: J. W. Thyssen, lt. 4 R.V.A., P. C. Schell, adsp. res. off. S.R.O.B.A., R. P. v. d. Kastele, id., E. A. Garvelink, id., H. Groefsma, id., P. G. Greiner, id., P. E. H. van Rijssen, id. Haarlem: M. C. J. van Dijk, res. kapt. Inf. Leiden: G. R. D. Crommelin, res. lt. R.W., H. H. Jetten, lt. 6 R.V.A., C. F. van den Berg, lt. Inf. Kampen: J. Flink, lt. Inf. Nijmegen: A. F. M. Renckens, res. lt. R. W. Roermond: J. H. Quicken, res. kapt. 22 R.I., J. M. J. H. Lucas, res. kapt. Inf. Rotterdam: H. de Leede, res. kapt. 22 R.I., A. de Rooy, res. lt. R.W. Utrecht: P. Buys, res. lt. R.W., Mr. J. Brink, res. lt. V.A. Voorburg: P. Visser, res. kapt. V.A. Wassenaar: N. Ruitenbergh, res. lt. V.A.

De aandacht wordt gevestigd op art. 11 van het Regl.: Leden die voor het lidmaatschap wenschen te bedanken, zijn verplicht zulks vóór den 15den September schriftelijk aan den Secretaris-Penningmeester te melden. Geschiedt die kennisgeving later, dan zijn zij opnieuw verbonden voor het aangevangen werkjaar, dat telkens den 1sten October begint. Voor de leden in Ned.-Indië kan die schriftelijke melding geschieden aan den Hoofdcorrespondent te Bandoeng, mits zulks vóór den 15den Juli plaats vindt; en op art. 15 van het Regl.: De contributie van de leden, die in Nederland wonen of aldaar een adres hebben opgegeven, wordt betaald door overschrijving c.q. storting op postrekening No. 78828 kantoor 's-Gravenhage ten name van „Secretaris-Penningmeester der Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap.” Het door den Postbeampte af te geven bewijs van overschrijving c.q. storting is als kwitantie te beschouwen. Indien 2 maanden na den aanvang van het werkjaar (het werkjaar loopt van 1 October tot 30 Sept.) de contributie niet op bovenbedoelde wijze is voldaan, dan wordt door den Secretaris-Penningmeester per kwitantie beschikt over de contributie, verhoogd met de invorderingskosten.

Schets N° 1

Terr. Verd. van Karpathen
en Boekowina in 1914.
Toestand op 22 Aug^s.

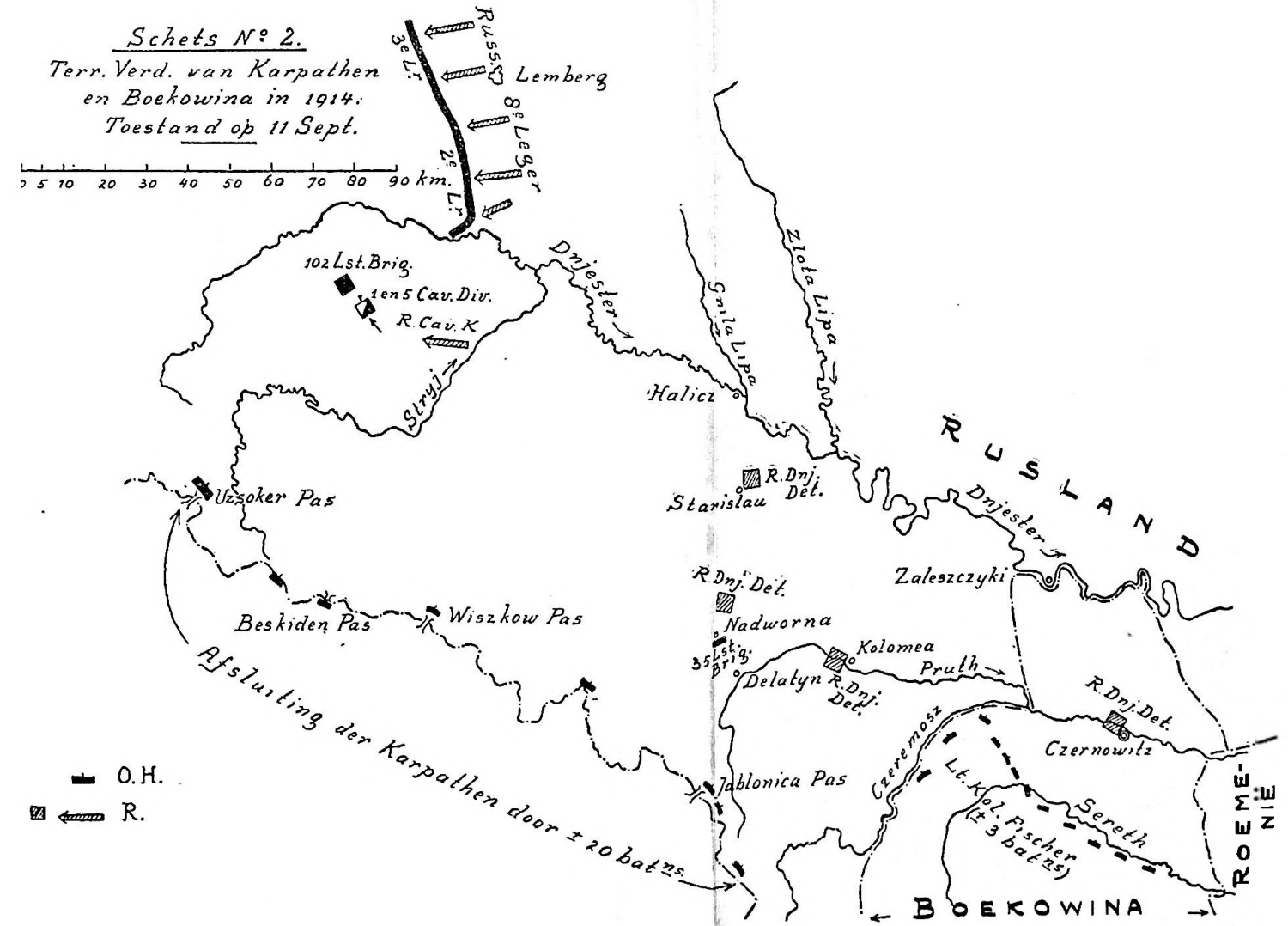
0 5 10 20 30 40 50 60 70 80 90 km.

Schets N° 2.

Terr. Verd. van Karpathen
en Boekowina in 1914.
Toestand op 11 Sept.

0 5 10 20 30 40 50 60 70 80 90 km.

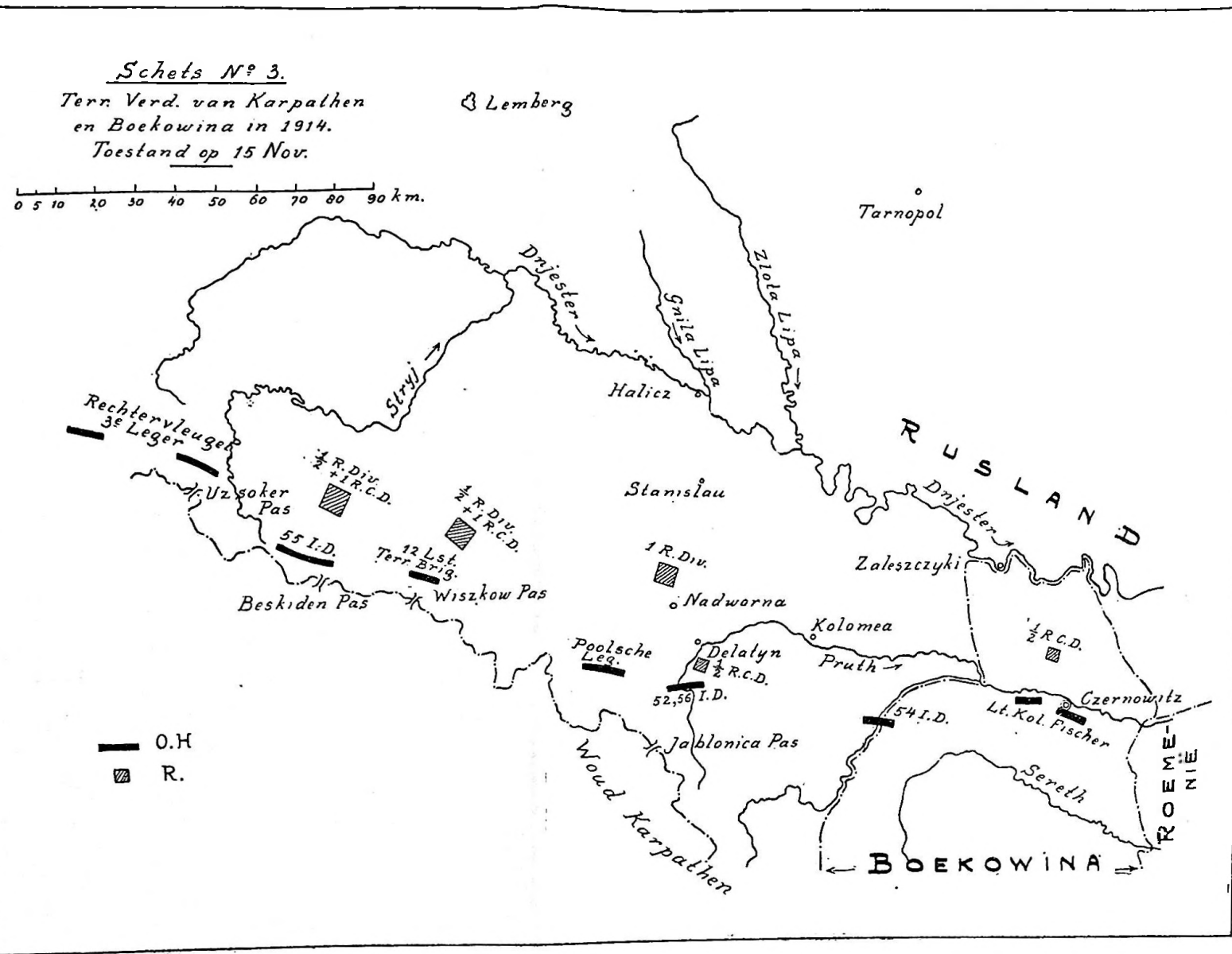

Schets N° 3.

Terr. Verd. van Karpaten
en Boekowina in 1914.

Toestand op 15 Nov.

0 5 10 20 30 40 50 60 70 80 90 km.

Schets N° 4.

Toestand 8^e Leger op
eind December 1914.

Verklaring:

Kö. = Landw. Div. Königsberg.

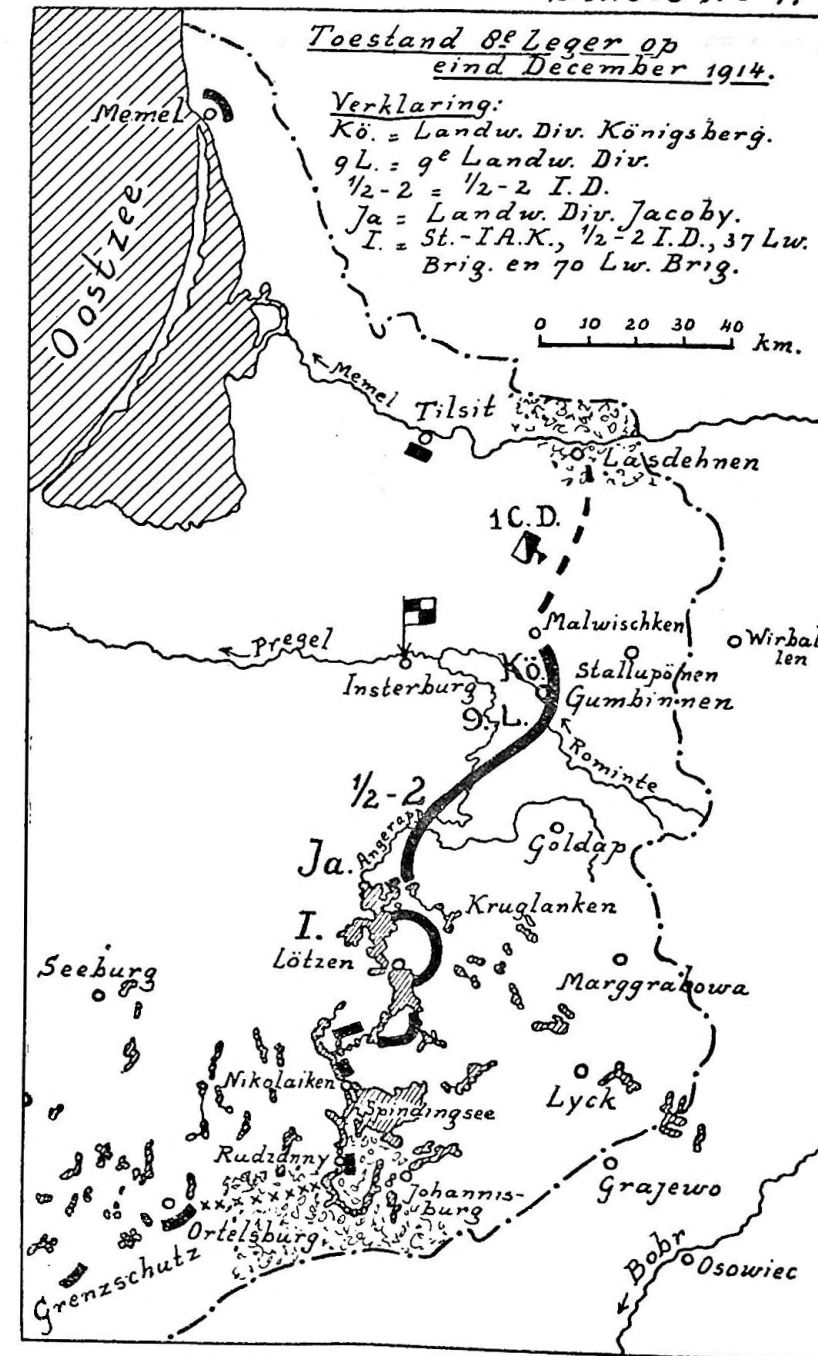
9 L. = 9^e Landw. Div.

1/2-2 = 1/2-2 I.D.

Ja = Landw. Div. Jacoby.

I. = St.-I.A.K., 1/2-2 I.D., 37 Lw.
Brig. en 70 Lw. Brig.

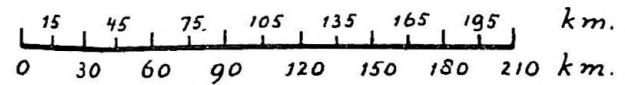
0 10 20 30 40 km.

Schets N° 5.
 Territoriale Verdediging
 Zevenburgen in Sept^r.
 1915.

Schaal

Passen.

a. Tölceyz Pas.	g. Tartaren Pas.
b. Bekas Pas.	h. Altschanz Pas.
c. Guymes Pas.	k. Predeal Pas of
Tömöser Pas.
d. Uzu Pas.	l. Törzburger Pas.
e. Ojtoz Pas	m. Roode Toren Pas.
f. Bodza Pas.	n. Szurduk Pas.
	p. Vulkan Pas.
	r. Uzeren Poort of
Poort van Orsowa

- O.H. troepen op 30 Aug^s. 1915.
- Idem in vorming.
- Roem. troepen op 30 Aug^s. '15.